

COMMUNICATIE

Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur

NIET-VERBALE COMMUNICATIE • VROUWEN IN HET TV-
JOURNAAL • ONDERWIJS EN MEDIA • OMROEP IN AFRIKA
• COMMUNICATIE IN HET ZIEKENHUIS • KRONIEK VAN DE
MEDIWERELD • TIJDSCHRIFTEN • BOEKBESPREKINGEN

CENTRUM VOOR COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN
E. VAN EVENSTRAAT 2A
3000 LEUVEN

JAARGANG 9
NR 2
ZOMER 1979

COMMUNICATIE

**Driemaandelijks tijdschrift
voor massamedia
en cultuur.
Een uitgave van het
Centrum voor Communicatie-
wetenschappen,
E. Van Evenstraat 2 A
3000 Leuven.
Verschijnt 4 x per jaar.**

**9de jaargang nr. 2
ZOMER 1979**

Hoofdredacteur : W. Van der biesen
Redactiesecretariaat : M. Ceulemans
Administratie : M. Mommens, M. De Troy
Lay-out : G. De Meyer

Redactie : M. Ceulemans, G. De Meyer, W. De Porte, F. Duchateau, G. Fauconnier, A. Hendriks, W. Van der biesen, L. Van Poecke.

Abonnementen : De abonnementsprijs bedraagt 300 fr. voor een jaargang (4 nummers). De prijs voor losse nummers is 100 fr. Betaling kan geschieden op nr. 431-0370171-86 van de Kredietbank te Leuven, t.n.v. K.U.L., Centrum voor Communicatiewetenschappen, Leuven. Vanuit het buitenland gelieve men 300 BF te betalen via een internationaal postmandaat of eurochecq op naam K.U.L-Centrum voor Communicatiewetenschappen, E. Van Evenstraat 2A, B-3000 Leuven.

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij men een maand vóór het einde van de jaargang opzegt.

Alle briefwisseling i.v.m. redactie, administratie, boeken ter recensie, advertenties enz., gelieve men te richten aan COMMUNICATIE, Centrum voor Communicatiewetenschappen. E. Van Evenstraat 2 A. B-3000 Leuven, tel. 016-22.10.70.

Advertentietarief wordt op aanvraag toegezonden.

Getekende artikels verbinden alleen de schrijvers.

Inhoud 1979. 2

- 1 **Niet-verbale communicatie, een inleidend overzicht** - W.J. Osborne
- 8 **Vrouwen in het televisiejournaal: een inhoudsanalyse** - C. Boenders, M. Ceulemans, K. Declercq, S. Pelckmans, N. Van Austrève
- 10 **Onderwijs, communicatie en media** - J.M. Peters
- 16 **Radio en televisie in Afrika, een communicatiebeleid** - G. Pauwels-Boon
- 21 **Patiënt en hulpverlener in de ziekenhuis-situatie, een communicatiewetenschappelijke benadering** - L. Gilles
- 23 **Feiten en meningen uit de mediawereld** - T. Verhelle, W. Van der biesen
- 27 **Uit de tijdschriften**
- 30 **Uit de literatuur**

Verantwoordelijke uitgever :
L. Boone, Sneppenstraat 10, 3200 Kessel-Lo

In het kader van een uitwisselingsakkoord tussen de Kent State University (Ohio, V.S.A.) en de K.U.Leuven, verbleef Prof. Dr. Wilbur J. OSBORNE gedurende drie maanden als gasthoogleraar aan het Centrum voor Communicatiewetenschappen. Hij doceerde er een gastcollege met als titel "Non-verbal communication". Op verzoek van de redactie schreef hij over dit interessant studiedomein onderstaand artikel. De Nederlandse vertaling werd verzorgd door Tony Verhelle.

niet-verbale communicatie een inleidend overzicht

wilbur j. osborne

0. Inleiding.

Elke menselijke communicatie omvat een veelheid aan boodschappen, en dit niet alleen van de zender naar de ontvanger toe, maar ook, en misschien belangrijker, omtrent zender en ontvanger zelf. Slechts een klein deel van deze boodschappen zijn verbaal; op een of andere manier steunend op het gebruik van de natuurlijke taal. Groter in aantal en soms met een grotere sociale betekenis, zijn die boodschappen waarbij geen linguïstische code gehanteerd wordt, maar die eerder niet-verbaal tot uitdrukking komen, met andere woorden: *de niet-verbale communicatie (NVC)*.

De laatste jaren kon men een verhoogde belangstelling vaststellen voor onderzoekingen op het terrein van de niet-verbale communicatie. Onderzoekers en auteurs op het vlak van de antropologie, sociologie, psychologie, communicatietheorie en vele andere disciplines, zochten naar de effecten op de menselijke communicatie van gebaar en beweging, van de ruimte-ordening en de omgeving, van stemgeluiden en het paralinguïstische, van de aanraking, het voorkomen en de aantrekkelijkheid. Vele van deze onderzoekingen hadden de belangstelling voor één fundamentele vraag gemeen: de effecten van niet-verbale fenomenen op de menselijke communicatie en interactie. Hoewel er een brede verscheidenheid is in methodologie, invalshoek en theoretisch referentiekader, tonen zij alle belangstelling voor niet-verbale communicatie.

1. Niet-verbale communicatie: definitie en benaderingen.

1.0. Wat is niet-verbale communicatie? Een duidelijk te eenvoudig en onbevredigend antwoord is dat niet-verbale communicatie te maken heeft met alles wat een persoon communicatief doet zonder gebruik te maken van de linguïstische code. Dit antwoord is onbevredigend omdat het te globaal is en geen verscheidenheid mogelijk maakt in soorten en typen van fenomenen die dienen geobserveerd te worden, en ook omdat het geen aanwijzingen geeft over het verloop van de onderzochte gebeurtenissen.

1.1. In de literatuur vinden we een aantal elementen om tot de meest passende definitie van niet-verbale communicatie te komen. Het ligt niet in mijn bedoeling deze elementen hier te herhalen, maar ik wil toch aanduiden dat de redeneringen hierbij essentieel steunen op gegevens i.v.m. intentionaliteit versus niet-intentionaliteit, het vocale en het verbale, de innerlijke versus de uiterlijke codering, en zelfs i.v.m. de informatieverwerkende centra in het menselijk brein. Op het vlak van de definiëring bestaat er dus ambiguïteit omtrent de referenties waarnaar het concept dient te verwijzen. Bekijken we even het intentionaliteitsgegeven. Volgens sommige onderzoekers omvat het studiedomein alleen die gedragingen die duidelijk de intentionaliteit van de ontvanger verraden of als dusdanig door de ontvanger kunnen geïnterpreteerd worden. Waarschijnlijk heeft de intentionaliteit als haar componenten enerzijds een aantal kiezende gedragingen (en dit op een bepaald bewustzijnsniveau) en anderzijds een doelgerichte activiteit. Anderen betogen dat dergelijke beperking fenomenen uitsluit waarvan de intentionaliteit weliswaar niet vaststaat, maar die toch een sociale en communicatieve betekenis hebben.

1.2. Een alternatieve manier om het concept van NVC voor te stellen zou erin kunnen bestaan deze notie te illustreren met de grote onderzoekscategorieën die doorgaans onder dit concept worden gebracht. Gewoonlijk omvat onderzoek over NVC volgende categorieën: beweging of lichaamsbeweging, paralinguïstische fenomenen en stemgeluiden, nabijheid, omgeving, aanrakingsgedrag, fysische kenmerken en de wereld der objecten. Elk van deze categorieën wordt verder in dit artikel uitvoeriger beschreven. Bovenstaande categorieën illustreren dat niet-verbale communicatie een zeer breed en veelomvattend concept is. Het is inderdaad een concept met vele invalshoeken, die op hun beurt weer onderzoeksresultaten produceren die, hoe fascinerend ze vaak mogen zijn, moeilijk accuraat en waarheidsgetrouw zijn samen te vatten. Daarom is de rest van dit artikel bedoeld als een voorlopige en informele inleiding tot de volgende stelling: niet-verbale communicatie is een fundamenteel en betekenisvol deel van ALLE menselijk gedrag.

1.3. «Men kan niet NIET communiceren» stellen Watzlavick, Beavin en Jackson in hun boek «*Pragmatics of Human Communication*». Hun systeembenadering van communicatie is gebaseerd op een antwoord-georiënteerde, dyadische interactie, die van nature relationeel is. Een verdere verklaring van deze benadering draagt bij tot een beter begrip van het concept dat hier ter discussie ligt. Menselijke communicatie is zowel digitaal als analoog: het verbaal codesysteem is arbitrair en abstract; de niet-verbale codes die we gebruiken zijn

analoog, d.w.z. niet-differentieel, ambig, minder abstract. De verbale code kan dus tamelijk abstracte en ingewikkelde concepten weergeven; het is de inhoud van de communicatie die verbaal wordt geuit, bv. digitaal. De niet-verbale codes die in de communicatie worden gebruikt dienen dikwijls om *relationele* aspecten over te brengen. Zij bevatten aanduidingen omtrent de aard van de relatie tussen zender en ontvanger, aanwijzingen over hoe boodschappen geïnterpreteerd moeten worden, enz. Van zodra alle menselijke communicatie opgevat wordt als bestaande uit zowel digitale als analoge onderdelen (zodat, met andere woorden, zowel inhoud als relatie constant meegedeeld worden), valt het niet moeilijk te begrijpen hoe het bovenstaand tentatieve axioma nu kan bevestigd worden. Anders uitgedrukt: er is in elke menselijke communicatie een samengaan van verbaal en niet-verbaal gedrag en wel zo dat zowel een inhoudelijke boodschap wordt overgebracht, als aanwijzingen voor de interpretatie van de inhoud en voor een juiste decoupage van dit gedrag in sequenties. Niet-verbale communicatie is dus niet alleen maar een bijkomend kanaal waarlangs verbale boodschappen herhaald en versterkt worden, maar ook een fundamentele component van de menselijke interactie, duidelijk behorend tot de essentie van de menselijke communicatie.

2. Deelgebieden

2.0. De studie van niet-verbale communicatie als een onafhankelijke entiteit is, gezien de bovenstaande bedenkingen nogal paradoxaal: zij impliceert een scheiding van wat uit zijn aard meestal niet te scheiden is.

Ray Birdwhistell, een gerespecteerd onderzoeker en theoreticus op het vlak van niet-verbaal gedrag, stelt, volgens Knapp, dat het bestuderen van niet-verbale communicatie kan vergeleken worden met de studie van de fysiologie, het hart uitgezonderd. Hoe dan ook, uit onderzoekingen en teksten op dit gebied blijkt dat deze scheiding anderzijds vaak gerechtvaardigd is.

Men kan nu op verschillende manieren de onderzoeks- en conceptualiserings-categorieën in de niet-verbale communicatie beschrijven. Pioniers op dit vlak waren Reusch en Kees met hun boek *Non-verbal Communication*.

Zij beschrijven 3 soorten codes:

- tekentaal, waar de codificatie gebeurt door het gebaar;
- actie-taal, die alle bewegingen omvat die niet uitsluitend als signalen worden gebruikt;
- object-taal, die intentionele en niet-intentionele uitingen via materiële objecten omvat, waaronder ook het menselijk lichaam.

Deze beschrijvende categorieën werden echter vlug overvleugeld door andere, meer gedetailleerde constructies, voortkomend uit de groeiende interesse voor NVC. Het volgende onderdeel van dit artikel is dan ook een bondige beschrijving van de meest gebruikte en belangrijkste van deze constructies.

2.1. Alle BEWEGINGEN VAN HET MENSELIJK LICHAAM, waaronder houding, gebaren, lachen en andere gezichtsuitdrukkingen en ook bewegingen van de handen, armen, romp, enz. zijn potentiële bronnen van informatie. In het geheel van de menselijke communicatie wordt lichaamsbeweging inderdaad sinds lang beschouwd als een belangrijk onderdeel. Gebaren blijken een soort performantiecodeling te zijn die zowel voorziet in een bijkomend informatiekanal als een betekenisvolle manier kan genoemd worden om de verbale boodschap te regelen en te modifieren.

Een der meest bekende onderzoekers op het gebied van gebaar en beweging is Ray Birdwhistell, die de term «kinesics» creëerde. Van vorming is hij antropoloog en het is dan ook vanuit deze basis dat hij zijn studie verrichtte. Hij ging uit van een analogie tussen patronen van kinetisch gedrag en de structuur van de menselijke taal, zoals die in de linguïstiek wordt beschreven. Naar zijn mening is het mogelijk de eenheden van kinetisch gedrag op een betrouwbare wijze te identificeren; eenheden die, naar zijn gevoelen ruwweg dezelfde functie hebben als parallelle eenheden uit de gesproken taal. We zullen hierop niet uitgebreid ingaan, maar wat volgt kan dit illustreren. De «allofoon», een variant van de spraakklank, is de kleinste structuureenheid in de taal; spraakklanken kunnen samengevoegd worden tot fonemen. «Kinemen» zijn gelijk aan fonemen in die zin dat ze groepen van bewegingen omvatten die omwisselbaar zijn zelfs wanneer ze verschillend zijn. Birdwhistell gelooft b.v. dat er 50 tot 60 «kinemen» zijn in de Amerikaanse beweging in 't algemeen. Hiervan heeft hij

er ongeveer 33 geïdentificeerd binnen de gelaat-hoofdzone.

Niet iedereen aanvaardde deze analogie tussen het linguïstische en het kinetische. Er is kritiek gekomen op deze benadering, waarbij men onderzocht tot op welke hoogte de kinetische benadering rekening houdt met bepaalde eigenschappen die fundamenteel zijn in een communicatiesysteem als de taal. De conclusie was dat de kinetische zoals hier beschreven, de fundamentele structuur van de taal niet volgt.

Een andere belangrijke benadering in de studie van de lichaamsbeweging is deze van Ekman en Friesen. Hun functionele benadering heeft tot de ontwikkeling van een aantal categorieën van beweging geleid die men vaak in werken over NVC aantreft. «Emblemen» vormen een eerste categorie: een vorm van lichaamsbeweging die een erg gelijkend verbale equivalent blijken te hebben en die zeer waarschijnlijk een gelijkwaardige betekenis hebben voor een aantal personen. Voorbeelden hiervan zijn handbewegingen als «stop», «kom hier», «vaarwel» enz.

«Illustratoren» zijn bewegingen van hand of lichaam die het spreken begeleiden en dienen om het te illustreren. Zij werken samen met het gesproken woord.

«Regulatoren» zijn bewegingsvormen die als functie hebben de communicatiestroom te regelen. Het beginnen, het instandhouden en het stopzetten van een gesprek blijkt voor het grootste deel niet-verbaal geleid te worden. Dit is dan ook een van de vormen van de «metacommunicatieve» functie van niet-verbaal gedrag. Sommige niet-verbale gedragingen dienen dan weer als «regulatoren» voor gebeurtenissen in de conversatie zoals de beurtwisseling en de beurtafstand.

«Adaptoren» zijn een categorie van lichaamsbewegingen die eveneens een communicatieve waarde in de interactie hebben. Adaptoren zijn die aanpassingen in het gedrag die men maakt in een leersituatie. Het zijn overblijfsels van vroeger performantiegedrag. Gewoonlijk worden adaptoren beschouwd als verbonden met een negatieve emotionele houding. Zij blijken een bron van informatie te zijn omtrent de gevoelens van individuen. Adaptieve gedragingen als het over de neus wrijven of nerveus spelen met sigaret of pen kunnen iets vertellen over de gevoelswereld van het individu.

De laatste categorie, *affectieve uitingen*, zal later beschreven worden wanneer gelaatsuitdrukking aan de orde is.

Een alternatieve kijk op de functies van lichaamsbewegingen suggereert dat gevoelens i.v.m. houding, status en misleiding, samen met andere gebeurtenissen, gecommuniceerd worden door beweging.

Wanneer we hierbij rekening houden met het feit dat lichaamsbeweging sterk contextueel is, en beheerst wordt door cultuur en persoonlijkheid, dan kunnen we nog verscheidene andere niveaus als mogelijke studieobjecten van de beweging naar voren schuiven. Het is duidelijk dat de culturele achtergrond performantieregels zal opleggen die maken dat dezelfde communicatieve referent op verschillende wijzen niet-verbaal zal gerepresenteerd worden, parallel aan de verschillende culturele contexten. Deze contexten zullen tevens opvallend verschillende stilistische tradities creëren voor het uiten van deze gedragingen. Niettemin blijkt duidelijk uit de literatuur dat de mensen sommige houdingen afleiden uit de non-verbale uitingen van de anderen. Mehrabian stelt dat houdingen van sympathie en antipathie niet verbaal gecommuniceerd worden. Anderen onderzochten de categorie «warm vs. kil» in een vergelijkbare context. Op dezelfde wijze worden status en bereidheid tot respons (zelfs misleiding) afgeleid uit lichaamsbewegingen. Er zijn met andere woorden een aantal gedragingen waaruit de anderen met een zekere graad van waarschijnlijkheid bepaalde conclusies i.v.m. de houding van de spreker zullen afleiden. Deze conclusies zijn dan van invloed op de natuur en de structuur van de aan gang zijnde interactie. Het volgende aspect van niet-verbale communicatie dat ter discussie wordt gesteld brengt ons van de «kinesica» en lichaamsbeweging naar de aard van de paralinguïstische codes die niet-verbaal functioneren in de menselijke interactie.

2.2. PARALINGUISTISCHE EN VOCALE AANWIJZINGEN zijn categorieën die uitgebreid bestudeerd werden. Zij refereren naar de informatie die men kan winnen uit die aspecten van het menselijk spreken die geen strikt linguïstische functie hebben. M.a.w. toonhoogte, intensiteit, duur, draagkracht enz. van de geluidsproductie behoren tot de paralinguïstische aanwijzingen.

Het is algemeen geweten dat veranderingen in toonhoogte, buiging, tempo

en klemtoon de informatieve inhoud van een boodschap wijzigen. De Amerikaan, A. Mehrabian betoogt dat de waargenomen houding van de andere functie is van : 0,07 verbaal gedrag, 0,38 vocaal gedrag en 0,55 gelaatsuitdrukking. De kracht van deze stelling wordt natuurlijk begrensd door de beperkte reikwijdte van zijn onderzoek, maar ze illustreert niettemin het potentieel belang van vocale indices.

Onderzoekers hebben geconstateerd dat personen zich een zeker oordeel van iemands persoonlijkheid kunnen vormen op basis van vocale aanduidingen. Sommige vocale kenmerken worden dus blijkbaar geassocieerd met een beperkt aantal karakteristieken, en dit mischien op een stereotiepe manier.

Het onderzoek heeft dan ook groeps persoonlijkheid verbonden met selectie van persoonlijkheidskenmerken op basis van deze vocale aanwijzingen. Tweetalige proefpersonen luisterden naar boodschappen in beide talen terwijl de inhoud dezelfde bleef. De spreker werd op verschillende vlakken hoger gewaardeerd naargelang hij zijn boodschap formuleerde in een taal waartegenover een meer positieve houding werd aangeboden.

Andere onderzoekingen suggereren dat sommige persoonlijkheidskenmerken gedeeltelijk te voorspellen zijn aan de hand van vocale aanwijzingen. Elementen als leeftijd, seks, status kunnen via het paralinguïstische waargenomen worden.

Het blijkt ook dat persoonlijke variaties in het geluid en gebrek aan vlotheid enerzijds wel getolereerd worden, maar dat anderzijds factoren als accent en dialect uitgesproken negatieve houdingen kunnen oproepen. Zoals Knapp suggereert, kunnen we tamelijk juiste oordelen vormen over gevoelens en emoties aan de hand van woordloze vocale boodschappen. Het lijkt dus duidelijk dat personen in hoge mate vertrouwen op de geluiden die het spreken vergezellen voor aanduidingen over de emotionele toestand van de sprekers. Variaties in vocale aanwijzingen kunnen de verstaanbaarheid, de herinnering en de overreding beïnvloeden. Geluidsterkte, patronen in de klemtoonverandering, enz. kunnen eveneens effect hebben op de luisteraar.

Wanneer we de persuasie bekijken, kunnen we constateren dat de geloofwaardigheid van de bron op een subtiele wijze beïnvloed wordt door een aantal paralinguïstische fenomenen. Er is b.v.

bewezen dat mensen zich een oordeel kunnen vormen over betrouwbaarheid, dynamisme, geschiktheid en competentie vanuit paralinguïstische elementen.

Een andere grote functie van paralinguïstische indices houdt verband met de regulering van de conversatie. Aanwijzingen voor rollenwisseling zijn dikwijls van vocale oorsprong, eerder dan verbale. Vele communicatieve bedoelingen worden door de luisteraar waargenomen door zulke aanduidingen. We weten dat het spreken eigenlijk niet continu is, maar uitgesplitst kan worden in relatief korte groepen. Aarzelingen en pauzes zijn heel gewoon en spelen een vitale rol in de alledaagse communicatie. De plaats en de lengte van deze pauzes kunnen beïnvloed zijn door het onderwerp, de situatie en het gesprekspatroon. Indien de subjectieve norm voor zulke aarzelingen geweld wordt aangedaan, kan dit resulteren in een verminderde effectiviteit.

Uit bovenstaande gegevens blijkt duidelijk dat een belangrijke hoeveelheid informatie over de andere, over zijn gedragingen, emotionele houdingen, zelfs over zijn persoonlijkheid... uit vocale aanduidingen gewonnen kan worden.

2.3. Een ander invloedrijk aspect van NVC handelt over de effecten van de **OMGEVING** en de **PERSOONLIJKE RUIJTE** op de menselijke communicatie. Het lijkt voor de hand liggend dat vele belangrijke effecten in de menselijke communicatie een relatie hebben met de omgeving. Het is inderdaad hoogstwaarschijnlijk dat de plaats van de menselijke interactie, het weze kantoor, klaslokaal, privé-woning of openbare plaats, een effect heeft op de manier waarop de interactie plaatsvindt. Het is duidelijk dat de wijze waarop de deelnemers de warmte, de aantrekkelijkheid en het comfort van een bepaalde plaats ervaren, invloed heeft op hun interactie. Onderzoek van Sommer b.v. toont aan dat de deelname aan een discussie in het klaslokaal gedeeltelijk functie kan zijn van dingen als : de opstelling van banken of stoelen en de afstand tussen de deelnemers. De participatie is groter in het centrum van de kamer ; studenten in het gezichtsveld van de leraar participeren meer ; hoe groter de gespreksgroep wordt, des te kleiner wordt de participatie. Bij nader inzien zijn dit vanzelfsprekende resul-

taten, maar ze zijn wel suggestief voor de invloeden die hier spelen.

Welke zijn nu de verschillende waarnemingen die we maken omtrent de verschillende aspecten van onze omgeving? Knapp stelt dat de mensen, wanneer ze reageren op hun omgeving, waarschijnlijk waarnemingen zullen doen over het formele karakter, de warmte, de privacy, de familiariteit, de beperkingen en de afstand. Omtrent de effecten van de natuurlijke omgeving op de communicatie werd reeds veel meer gespeculeerd dan reëel onderzoek verricht. Subjectieve waarnemingen stellen dat „klimaat, temperatuur, misschien zelfs maanstanden - al deze dingen zijn controversieel en worden in vraag gesteld - een invloed kunnen hebben op het menselijk gedrag (de recente interesse voor het «bioritme» zou hier ook vermeld kunnen worden). Er werden reeds pogingen gedaan om persoonlijkheidskenmerken zoals prestatiedrang en de nood om ergens bij te horen te verbinden met de verschillende klimatologische zones.

Naar alle waarschijnlijkheid worden de mensen zelfs beïnvloed door omgevingsaspecten als architectuur en de aard en het type van de voorwerpen die hen omringen. Het ligt voor de hand dat sommige van de effecten in dit verband een functie zijn van gevoelens van esthetisch plezier, comfort, appreciatie van de omgeving, enz. Dergelijke ervaringen kunnen de stemming en de communicatieve interactie beïnvloeden en doen dit hoogstwaarschijnlijk ook. Een verandering in lichtintensiteit - wij denken hier aan de beroemde Hawthorne-studies - kan effect hebben op de interactie. Zo ook de stijl, het voorkomen en de plaats van verplaatsbare voorwerpen in de omgeving. Een bureau tussen 2 mensen, stoelen geplaatst op een vormelijke manier in een kantoor, de algemene opstelling van andere verplaatsbare voorwerpen, hebben alle hun communicatieve impact.

Samenvattend kunnen we dan ook stellen dat de plaats en de inrichting van kantoren, appartementen en huizen een effect kan hebben op de frequentie en de richting van interacties, kennismakingen, enz.

Het is duidelijk dat aspecten van de omgeving zodanig kunnen gestructureerd worden dat ze een directe invloed hebben op de interactie en dat, met andere woorden, beslissingen omtrent de plaatsing van voorwerpen en de plaat-

sen van interactie consequenties hebben voor de communicatie. Het aspect van de persoonlijke ruimte sluit onmiddellijk aan bij het voorgaande. Edward Hall, een antropoloog, gebruikte de term «proxemics» om deze persoonlijke ruimte te omschrijven. Bijna in één adem is het concept «territorialiteit» te vernoemen, d.i. het opeisen, verdedigen en gebruiken van ruimte waarbij duidelijk bepaalde patronen waarneembaar zijn. In de bestudering van dierlijk gedrag verwijst territorialiteit naar het claimen van en het zich identificeren met een specifiek gebied. Iets dergelijks lijkt ook bij menselijk gedrag plaats te vinden. De gevolgen van het hebben van «ons» eigendom, reëel of ingebeeld, ingepalmd of gebruikt door iemand anders, kunnen op verschillende wijzen geïllustreerd worden. We kunnen over 3 verschillende soorten territoria spreken: de *primaire* territoria, die duidelijk het domein van een eigenaar zijn en waarover waarnemers als Goffman reeds vroeger waardevolle en verhelderende beschouwingen hebben meegedeeld; *secundaire* territoria, die tijdelijk maar geregeld bezet zijn, b.v. een voorkeurplaatsje aan de tafel; en ten derde de *publieke territoria*, die door iedereen tijdelijk kunnen gebruikt worden, b.v. openbare banken in parken e.d.

Deze categorieën stellen ons in staat de soorten territoria te rangschikken; wat er binnen plaatsvindt brengt ons tot een korte discussie over invasie en verdediging. Meerdere onderzoeksresultaten suggereren dat de meeste mensen op een of andere manier zullen reageren wanneer «hun» territorium wordt binnengevallen. Een typische respons van mensen op een dreigende invasie is preventie. Dit kan b.v. gebeuren door het opeisen van een zekere ruimte door deze af te bakenen met persoonlijke bezittingen zoals boeken, kleren, kranten e.d. Dit zijn merktekens, signalen aan de anderen omtrent de eigen ruimte. Wanneer men het territorium desondanks binnendringt, is er een tendens tot reactie, ofwel onder de vorm van verdediging ofwel onder de vorm van vlucht. De topics densiteit en drukte zijn bijkommende bronnen die de menselijke communicatie beïnvloeden. Een algemene waarneming is dat wanneer de densiteit van personen binnen een bepaald gebied stijgt, er zich veranderingen voordoen in de aard en de patronen van menselijke interactie. Of het nu gaat om een grote omgeving zoals een stad,

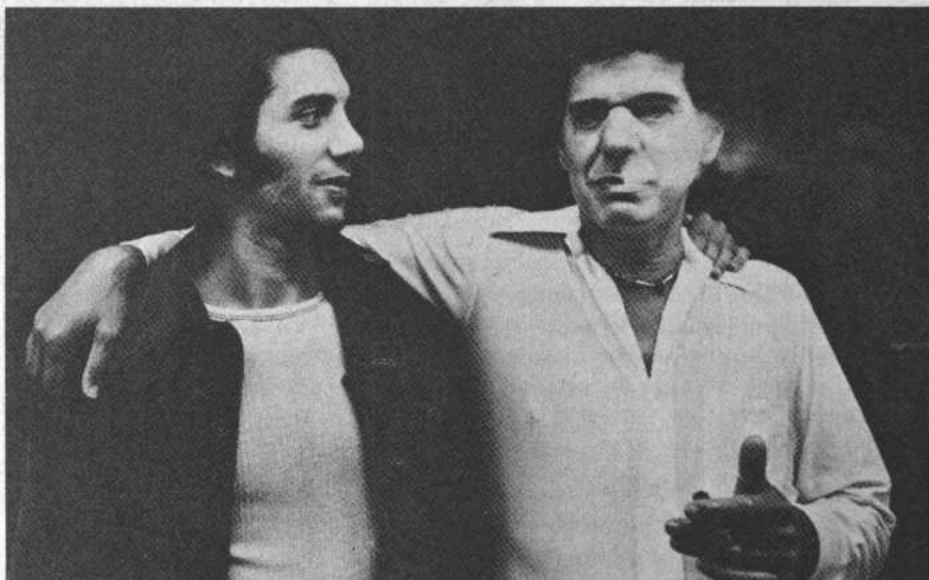
of om de dichtheid bij een sociale bijeenkomst, in beide gevallen zijn de effecten op de communicatie waarneembaar.

De invloed van persoonlijke ruimte lijkt aanwezig te zijn in vele situaties, zowel formele als informele. De spreekafstand, de graad van dichtheid of afstand tussen 2 mensen bij een gewoon gesprek leidt ons tot invloeden die mogelijk een effect kunnen hebben. Hall stelde een rangschikking op voor die afstand: *intieme ruimte*, gaande van aanraking tot ongeveer 50 cm; *informeel-persoonlijke ruimte*, van 50 cm tot 1,2 m; *sociaal-consultatieve ruimte* van 1,2 tot 3,6 m; en *publieke afstand*, van 3,6 m tot buiten het gezichtsveld. Sommige interactie-gedragingen passen beter in een bepaalde ruimte dan in een andere. Het rare en onaangepaste van een intiem gesprek dat op sociaal-consultatieve afstand wordt gehouden, illustreert zeer goed deze stelling. Veranderingen in de aangepastheid en het gebruik van persoonlijke ruimte hebben een invloed op de communicatieve effectiviteit. Nogmaals, het is de aard van de topic, de situatie en de verhoudingen tussen de deelnemers, die de betekenis van de persoonlijke ruimte kunnen bepalen. Uit de literatuur blijkt dat leeftijd en geslacht van de deelnemers relevant zijn wat het gebruik van deze ruimte betreft. Sprekers gaan korter staan bij vrouwen dan bij mannen, en personen van dezelfde leeftijd staan korter bij de luisteraar dan personen die ouder zijn. Waarschijnlijk is de gewone gespreksafstand voor mannen gemiddeld wat groter dan voor vrouwen. Deze waarnemingen zijn waarschijnlijk erg waardevol, maar zij veronderstellen dat er verschillende effecten zijn van en verwachtingen omtrent het gebruik van persoonlijke ruimte. Wanneer we verschillende culturen vergelijken in hun gebruik van persoonlijke ruimte bemerken we opvallende verschillen. Watson bestudeerde dit bij verschillende culturen en vond regelmatig terugkerende verschillen. Hij spreekt dan ook van contact- en niet-contact-culturen. In contactculturen kan men verwachten dat deelnemers elkaar vlugger aanraken, korter bij elkaar staan, een meer directe taal gebruiken enz.; niet-contactculturen zijn uiteraard het tegenovergestelde. Bij interactie tussen leden uit de verschillende culturen kan een zekere graad van ongemak, dubbelzinnigheid of angst ontstaan wanneer elk van de deelnemers hun gebruikelijke

«ruimtegewoonten» volgen. Amerikanen voelen zich dikwijls ongemakkelijk wanneer zij voor het eerst geconfronteerd worden met contactculturen: de verschillen geven aanleiding tot gevoelens van nervositeit en ongemak.

Bij het thema van de persoonlijke ruimte kunnen nog een aantal sub-thema's vernoemd worden. Onderzoek werd b.v. ook gedaan rond de effecten van het gespreksonderwerp, de achtergrond-situaties, de oriëntatie van emoties en houdingen, de fysische en persoonlijkheidskenmerken en de aard van de interpersonele verhouding. Alle blijken een invloed te hebben op de manier waarop de ruimte wordt gebruikt. Wat hier ook vernoemd dient te worden zijn de ruimtelijke organisatie en het zitgedrag bij de interactie in een kleine groep. Het is duidelijk dat de specifieke plaats die een deelnemer inneemt de soorten en typen van interactie kan beïnvloeden. Leiderschap en persoonlijkheidsdominantie kunnen weer spiegeld worden in de tendens die deze mensen hebben om zich «aan het hoofd van de tafel» te zetten. Het is eveneens duidelijk dat statusverschillen en de taak van de groep ook weerspiegeld zullen worden in de zitkeuze. We mogen veronderstellen dat, wanneer een kleine groep gaat zitten, de selectie en het innemen van een plaats, en dit speciaal in relatie tot de plaatsen door anderen ingenomen, effect zal hebben op de communicatie. De topic «proxemics» of persoonlijke ruimte is breed en werd vanuit vele gezichtshoeken bestudeerd. Ruimte kan op diverse wijzen geconceptualiseerd en geanalyseerd worden. Hoe men de fenomenen ook bekijkt, duidelijk is alleszins dat het gebruik van de ruimte en de bedoelingen die hieraan verbonden worden belangrijk zijn in de menselijke communicatie.

2.4. Het AANRAKEN is ook een belangrijk thema in de studie van NVC. Het aanraken kan beschouwd worden als een uiterst intieme en sociaal gereguleerde gebeurtenis. Om te beginnen moet men erkennen dat de sociale normen hier nog sterker doorwegen dan in andere vormen van niet-verbale communicatie. Het is ook zo dat menselijk contact van zeer groot belang is in de ontwikkeling van het kind. Men kan dan ook stellen dat het thema van het «aanrakingsgedrag» zowel sterke socio-culturele implicaties heeft als een ontogenetische waarde.

We kunnen hier het volgend voorbeeld geven. De manier waarop en de frequentie waarmee een pasgeboren kind verzorgd wordt, schijnt belangrijk te zijn voor zijn ontwikkeling. Kinderen die veel intiem fysiek contact ontberen, b.v. verwaarloosde en instellingskinderen, kunnen later in hun sociale en persoonlijke houding diverse storingen vertonen. Zo werd de aanraking, als versterkende stimulans, zelfs in relatie gebracht met het gemak en de snelheid waarmee het kind de taal en andere communicatieve vaardigheden aanleert. Montague's werk behandelt dit thema.

Het communicatief belang en de waarde van aanrakingsgedrag valt duidelijk op wanneer we de overtredingen van onze aangeleerde sociale normen observeren. Buitensporige of slecht getimede fysieke contacten kunnen ons ertoe brengen de bedoelingen van de ander in vraag te stellen, terwijl het gebrek aan aanraking, wanneer deze wel wordt verwacht of verlangd, evenzeer communicatieve gevolgen heeft.

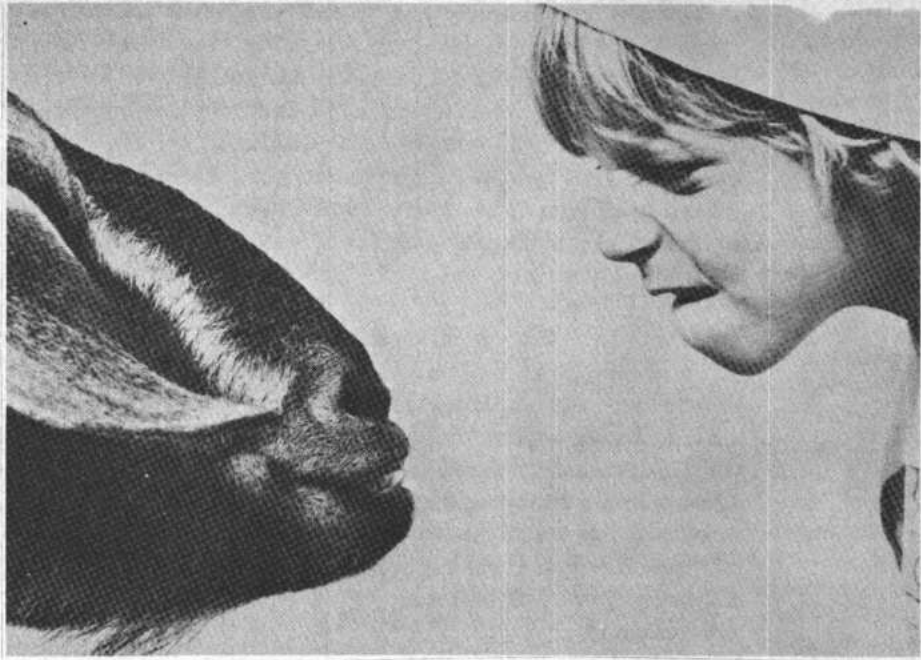
Men heeft ook de plaats en de duur van het aanrakingsgedrag in sociale communicatie onderzocht en de mogelijke communicatieve betekenissen die deze aanrakingen inhielden. Hierbij is men begonnen aan het opstellen van een aantal categorieën waarmee de types van aanrakingsgedrag beschreven kunnen worden. Deze categorieën gaan van de functioneel-professionele aanraking, die onpersoonlijk is en bepaald wordt door de aard van het beroep (zoals een doktersonderzoek), tot seksuele prikkelingen waar de bedoelingen

(en de plaats van aanraking) wel totaal anders zullen zijn.

2.5. Zowel de klassieke als de hedendaagse literatuur geeft ons vele voorbeelden van de kracht en gevoeligheid van het GELAAT en de OGEN bij de communicatie. Dichters en romanschrijvers hebben zich lang op de beschrijving van gelaat en ogen verlaten wanneer ze het subtiele in het menselijke gedrag wilden concretiseren. Ook de studie van de niet-verbale communicatie moet met deze belangrijke informatiebronnen rekening houden. Een belangrijk onderzoeksdomein bij de studie van de effecten van het gelaat is, hoe hier menselijke emoties beheerst en getoond worden. Gelaatsuitdrukkingen kunnen als vervanging dienen voor het gesproken woord of als aanvulling of kwalificering ervan; ze kunnen ook de communicatiestroom regelen. De moeilijkheid bij het verstaan van de functies van die gelaatsuitdrukkingen is het feit dat zelfs in een «eenvoudige» beweging of expressie het menselijk gelaat een zeer complexe stimulus is. Een van de analysesystemen die werden ontwikkeld, is dat van Ekman & Friesen. Het beschrijft de verschillende stijlen in de expressie, waarbij hulpmiddelen uitgewerkt zijn om de emoties in categorieën onder te brengen. Het gelaat is een informatiebron over gevoelens, affecten, en slaagt er ook in een mengeling van emoties weer te geven. Het «FAST»-systeem van Ekman en Friesen deelt hierbij het gelaat op in segmenten die verbonden worden met corresponderende emotionele toestanden. Hun onderzoek karakteriseert

m.a.w. emotionele expressies in hun relatie tot de veranderingen die in een bepaald deel van het gelaat optreden. Reeds meer dan 100 jaar tracht men de interpretatie van de emoties te onderzoeken aan de hand van de notie van de expressie. Dit onderzoek, dat teruggaat tot Darwin, interesseert zich voor culturele verschillen, de plaats waar de verandering in uitdrukking plaatsvindt (verbonden met de verschillende spierbewegingen) en de betrouwbaarheid waarmee mensen zich oordelen vormen omtrent de gevoelens via uitdrukkingsvormen. Het is inderdaad zo dat sommige emoties regelmatig en juist kunnen geïnterpreteerd worden op basis van de expressie. Het is echter ook zo dat veranderingen in de aard van de stimulus en zelfs van de situatie, de richtlijnen en verschillende types van vragen die bij het onderzoek gebruikt worden, de gevoeligheid en ervaring van de beoordelers, hun invloed hebben bij zulke pogingen. Hoe dan ook, duidelijk is alleszins dat het gelaat een belangrijk en gevoelig deel is van de niet-verbale matrix en een nuttige bron van informatie kan zijn. De meeste mensen leren hoe ze sociaal hun gezicht moeten «maskeren» en dit zelfs in die mate dat ze gevoelens stimuleren waarvan ze aannemen dat ze in een gegeven situatie passen. Het gelaat is dus, hoewel het zeer complex is, toch gedeeltelijk onder controle van de persoon.

Ooggedrag is een vanzelfsprekend deel van de gelaatsuitdrukking en op zichzelf een interessante studiematerie. Een groot deel van de discussie omtrent de functie van het ooggedrag draait rond de categorie «blik of wederzijdse blik». Samenlevingen creëren en onderwijzen, min of meer openlijk, de aanvaardbare en te verwachten patronen van de blik. Deze verschillen natuurlijk naargelang de onderzochte cultuur. Een voorbeeld: terwijl het in de Verenigde Staten een teken is van respect en interesse - misschien zelfs van eerbijheid - de gesprekspartner recht in het gelaat te kijken, kan zo'n daad in andere culturen barbaars en onbeschaamd zijn. Het is duidelijk dat «de blik» niet alleen staat voor het louter «zoeken naar informatie». Sterke sociale en culturele normen voegen hieraan bijkomende betekenissen toe. «De blik» heeft verschillende functies waaronder de receptie van feedback, het regelen van de communicatiestroom, het uiten van gevoelens. Hij kan ook de aard van eer-

interpersonele verhouding overbrengen. Knapp beschrijft hoe afstand, fysieke kenmerken, persoonlijke en persoonlijkheidskarakteristieken, het onderwerp en de culturele achtergrond, het «blik-gedrag» kunnen differentiëren. Dichterlijk kunnen de ogen de spiegel zijn van de menselijke ziel. Communicatief gezien zijn zij een centraal deel van het vanzelfsprekende en toch complexe systeem van het niet-verbale communicatiegedrag.

2.6. Het VOORKOMEN van mensen kan een merkbare invloed hebben op hun communicatiepatronen. De algemene aantrekkingskracht van het lichaam, zijn vorm, kleur, reuk en kledij kunnen gebruikt worden als aanwijzingen waarop anderen reageren in de sociale communicatie. Er is misschien geen ander aspect van de niet-verbale fenomenen dat tot zoveel frustratie en tegenspraak aanleiding geeft als de categorie van de aantrekkelijkheid. Meestal zal men toegeven dat aantrekkelijkheid een rol kan spelen bij sociale gedragingen, terwijl men terzelfdertijd de noodzaak zal aanvoelen iedere mogelijkheid te ontkennen dat de aantrekkelijkheid een centrale of belangrijke rol in het sociaal gedrag zou kunnen spelen. Zou het kunnen dat wij bedreigd worden door onze eigen voorkeuren en vooroordelen, die zeer dikwijls de meer aantrekkelijken onder ons bevoordelen? Natuurlijk staan wij allen wantrouwig t.o.v. die «eerste indrukken»; dikwijls vinden we dat de waarde van een indi-

vidu groter is dan zijn/haar voorkomen of aantrekkelijkheid. Niettemin zijn er bewijzen dat algemene aantrekkelijkheid een belangrijk deel kan zijn bij het vormen van indrukken, en misschien zelfs bij de verwachtingen omtrent onszelf en de anderen.

De algemene veronderstelling dat aantrekking een belangrijke determinante in de verbale communicatieve interacties is, lijkt in de niet-verbale communicatie bruikbaar te zijn. Inderdaad krijgen wij vaak inzicht in het mechanisme van de aantrekking via niet-verbale aanwijzingen. Weer moeten we hier wijzen op de heersende strenge culturele normen die onze visie op aantrekkelijkheid kunnen bepalen. Logischerwijze kunnen we dan ook verwachten dat we verschillen zullen vinden in de criteria die door de onderscheiden culturen gehanteerd worden i.v.m. de aantrekkelijkheid. De effecten echter zouden gelijkaardig moeten blijven.

Studie in dit deelveld heeft gezocht naar de invloed van lichaamsvorm en -type op sociale verwachting en persoonlijke voorkeur, op de effecten van verschillende soorten «aantrekkelijk versus on-aantrekkelijk»-vergelijkingen op communicatief gebied, en op de normen die meespelen bij dingen als kleding en versiering. Een besluit hieruit is dat er een positieve waarde steekt in het feit dat men door anderen als aantrekkelijk wordt beschouwd. Het voorkomen kan zelfs een effect hebben op de vermoede geloofwaardigheid van de bron.

3. Besluit

3.0. Deze korte en informele beschrijving van de belangrijkste topics in de studie van niet-verbale communicatie kan als niet meer opgevat worden dan een vluchtig aftasten van het onderzoeksveld. Deze algemene beschouwingen zijn bedoeld om interesse te wekken en niet als samenvatting van de aanzienlijke hoeveelheid onderzoeksmateriaal die voorhanden is. Dit zou meer plaats - en moeite - kosten dan hier nu beschikbaar is. Men wordt in de verleiding gebracht veel gegevens over NVC als vanzelfsprekend, oppervlakkig of alledaags af te doen. In feite is het zo dat hoe meer vertrouwd men geraakt met de beschikbare literatuur, des te klaarder het inzicht wordt dat de onderzochte fenomenen zeer complex zijn en dat men nog steeds niet verder is dan een verkennend onderzoek.

3.1. We kunnen hier wellicht enkele veralgemeningen formuleren. Niet-verbale gedrag dient voor vele en gevarieerde functies in algemene communicatie, en deze werden tot op heden niet allemaal met evenveel succes beschreven. Het is duidelijk dat het niet-verbale als vervanging kan dienen voor verbale boodschappen. Het kan er ook een aanvulling bij zijn, er iets aan toe te voegen of er iets aan veranderen. Wat hierboven gezegd werd heeft ons geleerd dat een voorname functie van het niet-verbale de regulatiefunctie is, d.w.z. niet-verbale communicatie werkt regelend voor de communicatiestroom. We hangen vooral af van deze niet-verbale gebeurtenissen om wat wordt gezegd te accentueren of ergens de nadruk op te leggen; op die manier wordt er betekenis toegevoegd en verhoogt de kans op verstaanbaarheid.

Niet-verbale communicatie is een sociaal en cultureel beïnvloed gedrag. Een vergelijking in dit verband tussen verschillende culturen brengt zowel gelijkenissen als grote verschillen aan het licht. Een louter opsomming van deze verschillen heeft niet veel waarde. Een vertaling van deze verschillende of gelijkende patronen naar testhypothese, waaruit dan weer een bevredigende theorie kan opgebouwd worden, is daarentegen wel waardevol.

Naarmate het inzicht in de aard van de menselijke communicatie groter wordt, zal waarschijnlijk ook de studie van niet-verbale fenomenen verder uitgewerkt worden. Wanneer men nu de invloed

beschouwt van niet-verbale gedrag zoals het werkzaam is binnen de bredere categorieën van massacommunicatie, dan is het zo dat de kwestie van de geloofwaardigheid sinds lang een centraal thema is, een belangrijk onderzoekconcept zowel in de communicatiewetenschap, als in mediastudies. Hoogstwaarschijnlijk zijn de informatiebronnen waarop ontvangers meestal hun oordelen omtrent betrouwbaarheid baseren, niet-verbale.

De onderzoeksresultaten suggereren dan ook dat, zowel voor een klein als een groot publiek, de niet-verbale kenmerken van de bron, het kanaal en zelfs de stemming bij de interactie geloofwaardigheid tot gevolg kunnen hebben. Uit onderzoekingen blijkt dat niet-verbale gedragingen een grote rol spelen bij deze deelcategorieën.

3.2. Het fundamenteel talig karakter van onze communicatie is eigen aan de mens. De kloof die de taal van de mens, als basisgereedschap voor zijn bestaan, scheidt van het signaalgedrag van dieren, kan ons echter leiden tot een veronachtzaming van de andere eigenschappen van het communicatief gedrag. Gezien de voor de mens zo specifieke hoogontwikkelde processen van abstractie en taalgebruik, bestaat er inderdaad een tendens, de niet-linguïstische middelen waarmee we anderen beïnvloeden en waardoor we zelf beïnvloed zijn, te veronachtzamen. Dit is een beperkende en voorlopige visie omdat het ons kan leiden tot het ontkennen en verdringen van alternatieve wijzen van interactie.

De aard van de menselijke communicatie kan op verschillende manieren en met verschillende resultaten geconceptualiseerd worden. De visie die hier naar voor wordt gebracht is er een die menselijke communicatie stelt als een veelzijdig gedragsfenomeen waarvan het niet-verbale een hoofddimensie is. Deze stelling werd niet in detail verdeeld maar wordt vooruitgeschoven als een stimulans voor verder onderzoek en evaluatie. De hierboven geformuleerde korte opmerkingen over de bestanddelen van niet-verbale communicatie moeten in dit licht gelezen worden. Het is tekenend voor nieuwe onderzoeksvelden in de menswetenschappen dat zij in de voetsporen treden van vroegere, meer uitgebouwde disciplines. Deze tendens tot het ontlenen van de meest gebruikelijke empirische methodologieën en onderzoekswijzen

van de reeds aanvaarde disciplines vindt men ook terug in de literatuur over niet-verbale communicatie. Het tegenovergestelde zou eerder verwonderlijk zijn daar het onderzoeksveld interdisciplinair is en daar de onderzoekers zelf opgeleid werden met die onderzoeksmethoden.

Bijgevolg ziet men zowel enerzijds de directe beperkingen die aan de theorievorming opgelegd worden door deze ontleende tradities als anderzijds de energie en produktiviteit waarmee deze tradities werden toegepast op de bestudeerde fenomenen. Of de toekomstige onderzoeksinspanningen in niet-verbale communicatie meer accurate waarneming en eventueel een betere theorievorming zullen tot stand brengen, valt af te wachten. Misschien beloven de huidige ontwikkelingen in de studie van niet-verbale communicatie dat de toekomstige inspanningen potentieel waardevol zullen zijn om tot een beter inzicht te komen.

Bibliografie

- ARGYLE, M., *Bodily Communication*, New York, International Univ. Press, 1975.
ARGYLE, M. and COOK, M., *Gaze and Mutual Gaze*, New York, Cambridge Univ. Press, 1976.
BERSCHIED, E. and WALSTER, E., *Physical Attractiveness*, in L. BERKOWITZ (ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 7, Academic Press, 1973.
BIRDWHISTELL, R.L., *Kinesics in Context*, Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Press, 1970.
DAVITZ, J.R. (ed.), *The Communication of Emotional feeling*, New York, McGraw-Hill, 1964.
EKMAN, P. and FRIESEN, W.V., *Unmasking the Face*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1975.
EKMAN, P., FRIESEN, W.V. and ELLSWORTH, P., *Emotion in the Human Face*, New York, Pergamon Press, 1972.
HALL, E.T., *The Hidden Dimension*, Garden City, N.Y. Doubleday, 1966.
GOFFMAN, E., *Relations in Public*, New York, Basic Books, 1971.
KNAPP, M., *Non-verbal Communication in Human Interaction*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1978.
MEHRABIAN, A., *Non-verbal Communication*, Chicago, Aldine-Atherton, 1972.
MEHRABIAN, A., *Public Place and Private Spaces*, New York Basic Books, 1976.
MONTAGUE, A., *Touching*, New York, Columbia Univ. Press, 1971.
SCHEFFLEN, A.E., *Body Language and Social Order*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall, 1972.
WATZLAWICK, P., BEAVIN, J.H. and JACKSON, D.D., *Pragmatics of Human Communication: A study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes*, New York, Norton, 1967.

vrouwen in het televisiejournaal : een inhoudsanalyse

chris boenders
mieke ceulemans
karel declerq
staf pelckmans
nicole van autrève

Onderstaand onderzoek dient gesitueerd te worden in het kader van de feministische kritiek op de massamedia. Zeer in het algemeen komt deze kritiek erop neer dat de massacommunicatiemediastelselbevestigend werken en zodoende de emancipatiebeweging afremmen of althans niet bevorderen (1). Het empirisch onderzoek, dat voornamelijk in de Verenigde Staten wordt uitgevoerd om de kritiek met objectieve gegevens te staven, steunt sterk op inhoudsanalyse. Hierbij worden een aantal massacommunicatieboodschappen, volgens bepaalde normen geselecteerd met het oog op representativiteit, geanalyseerd aan de hand van een vooraf uitgetest en dus betrouwbaar geacht coderingsinstrument. Onderstaande studie is een bescheiden poging om de schaarse informatie over de voorstelling van vrouwen in de Nederlandstalige nieuwmedia aan te vullen.

De onderzoeksmethode

Gezien het explorerend karakter van de geplande studie werden zowel de steekproef als het te hanteren analysestelsel bescheiden gehouden. De steekproef omvatte alle nieuwsberichten uitgezonden door de BRT en de NOS tijdens het televisiejournaal van 19.45 u.

en 20. u. respectievelijk gedurende de week van 22 tot en met 28 januari 1979. Omwille van de representativiteit zou het wenselijk geweest zijn de selectie van nieuwsuitzendingen over een langere periode te spreiden. Gebrek aan tijd noopte ons evenwel de tijdspanne te beperken tot één toevallig gekozen week.

De codering van de gegevens gebeurde aan de hand van een eenvoudig en gemakkelijk hanteerbaar systeem, dat betrekking had op de drie hoofdaspecten van de te bestuderen problematiek :

- het aandeel van vrouwelijke journalisten in het lezen en rapporteren van het nieuws ;
- het aantal vrouwen in het nieuws en de hoedanigheid waarin zij verschijnen ;
- de berichtgeving over de vrouwenbeweging en "vrouwenzaken" (2).

Het is op deze drie punten dat de onderzoeksresultaten, waarvan hier een samenvatting wordt gegeven, betrekking hebben.

De onderzoeksresultaten

Algemeen kan gesteld worden, zowel voor het BRT- als het NOS-nieuws, dat vrouwen op alle vlakken ondervertegenwoordigd zijn vergeleken bij man-

nen : als nieuwslezer/reporter, als newsmaker en als nieuwscategorie.

1. Wat het eerste aspect betreft : nieuwslezen, reportage en commentaar blijken grotendeels een mannenaangelegenheid te zijn. Vooral bij de NOS worden deze functies sterk door mannen gedomineerd. Tijdens de onderzoeksperiode werd het NOS-nieuws uitsluitend door mannen gelezen. Vrouwen verzorgden 5% van de uitgezonden reportages. Bij de BRT bedroeg het aantal berichten dat door vrouwelijke nieuwslezers werd gebracht 12,5%. 15 % van de reportages werden door vrouwelijke journalisten verzorgd.

Voor de BRT konden eveneens gegevens worden verzameld over de gatekeeperfuncties van eind- en hoofdredacteuren, waarvan de namen na elke nieuwsuitzending op het scherm verschijnen. Waar 28 % van de eindredacteuren vrouwen waren, was de hoofdredactie voor 100% in de handen van mannen. De technische leiding berustte eveneens uitsluitend bij mannen.

De beperkte zichtbaarheid van vrouwen als TV-journalisten hangt uiteraard samen met het feit dat vrouwen een numerieke minderheid vormen in de journalistiek. Uit een vorig onderzoek is gebleken dat het percentage vrouwe-

lijke journalisten werkzaam in de Nederlandse taal in België gemiddeld slechts 7 % bedroeg (3). Vrouwen bleken bovendien geconcentreerd te zijn in de onderste rangen van de hiërarchische structuur. De positie van hoofdredacteur bij voorbeeld werd exclusief door mannen bezet.

Er werd vervolgens gezocht naar een eventueel verband tussen de aard en/of het belang van het nieuwsbericht en het geslacht van de reporter. Afgezien van de vaststelling dat alle sportjournalisten mannen waren en dat nieuwsduiding exclusief door mannelijke commentatoren werd verstrekt, bestond er geen aanwijzing van enig verband tussen de aard en het belang van het nieuwsfeit of topic en het geslacht van de journalist. Elders gerapporteerde bevindingen dat berichtgeving over wat als de belangrijkste items wordt voorgesteld of over traditioneel als mannelijk beschouwde domeinen door mannen gemonopoliseerd wordt konden dus niet bevestigd worden (4).

2. Vrouwen zijn niet alleen sterk ondervertegenwoordigd wat de berichtgeving betreft, ze worden ook zelden vernoemd of getoond als degenen waarop het nieuws betrekking heeft. Slechts 7 % van de newsmakers op de NOS en 6,4 % op de BRT waren vrouwen (5). Vrouwelijke newsmakers verschenen bovendien in een zeer beperkte waaier van rollen, die overwegend een conventionele conceptie van de rol van de vrouw weerspiegelde: i.c. als echtgenote, moeder of, in ruimere zin, als verzorgster.

In tegenstelling tot mannelijke newsmakers, die overwegend beroepsrollen en vaak als sportbeoefenaars optraden, verscheen er zelden een beroepsactieve of sportvrouw op het scherm. Het merendeel van de door mannelijke newsmakers uitgeoefende beroepen, die overigens een brede en gevarieerde waaier bestreken, situeerde zich bovendien op hogere niveaus.

Het is typisch dat vrouwen beter vertegenwoordigd waren, althans kwantitatief, in de categorie achtergrondfiguren, nl. in beeld gebrachte ongeïdentificeerde individuen. Opnieuw echter werden traditioneel als vrouwelijk bestempelde eigenschappen, zoals verzorging en emotionaliteit, beklemtoond, terwijl vrouwen die afweken van dit patroon als uitzonderlijk werden beschreven.

Wat de associatie tussen de aard van het nieuws en het geslacht van de newsmaker betreft, bleek dat vrouwen vooral ondervertegenwoordigd waren in het socio-economische-politieke nieuws uit binnen- en buitenland, dat ongeveer 60 % van al het nieuws besloeg zowel op de BRT al op de NOS, en in het sportnieuws.

Vrouwelijke newsmakers waren het best vertegenwoordigd (bij voorbeeld 25 % op de NOS) in het culturele nieuws, dat traditioneel meer als een vrouwenaan gelegenheid wordt beschouwd.

Waar de geringe participatie van vrouwen in de politiek nog kan gezien worden als een min of meer getrouwe reflectie van de realiteit, suggereert de afwezigheid van vrouwen op andere domeinen discriminatie. Zo gaf de berichtgeving op de televisie bij voorbeeld de indruk dat het gure winterweer, dat tijdens de bestudeerde periode dagelijks werd behandeld, hoofdzakelijk een bron van ellende en problemen was voor mannen.

3. Wat de vrouwenbeweging en de sociale positie van de vrouw betreft, kan gesteld worden dat de berichtgeving uiterst schaars is. Slechts drie berichten, één op de NOS en twee op de BRT konden onder deze categorie gerangschikt worden. Het eerste betrof een Nederlands wetsvoorstel inzake abortus, waarover uitsluitend mannen aan het woord kwamen. De BRT-reportage over het bisschoppenconflict in Nederland werd onder algemene buitenlandse informatie geklasseerd, maar betrof in feite een vrouwenaangelegenheid, nl. abortus. De discussie hieromtrent werd eveneens alleen door mannen gevoerd. Tenslotte vermelde de BRT nog een stellingname van een vrouwenorganisatie m.b.t. de formatie-onderhandelingen. Dit bericht, onder binnenlandse politiek geklasseerd, werd niet vergezeld van een verslag, waarbij de betrokkenen eventueel hun standpunt hadden kunnen verduidelijken.

Gezien de bescheiden opzet van deze studie zijn verrijkende conclusies met betrekking tot intentionaliteit of effecten hier niet gerechtvaardigd. Evenmin kunnen we op basis van deze summiere gegevens een definitieve uitspraak doen over de mate waarin de voorstelling van vrouwen in het nieuws een getrouwe weerspiegeling is van de realiteit.

Weliswaar vertonen onze bevindingen een grote overeenkomst met parallelle onderzoekresultaten en dragen zij aldus bij tot de bevestiging en fundering van de kritiek dat de massamedia, i.c. de televisie als nieuwsmiddeel, instrumenteel zijn in het verstevigen van de gevestigde orde en haar waarden.

De beperkte zichtbaarheid van vrouwen op het scherm, de eenzijdige stereotiepe voorstelling en de afwezigheid van positieve alternatieve rolmodellen bevestigen vrouwen in hun minderwaardige status van tweederangsburgers, die niet deelnemen aan het openbare leven, of althans niet in zulke mate of hoedanigheid dat hun participatie nieuwswaarde heeft. De schaarse informatie over het feminisme en de sociale positie van de vrouw in het algemeen suggereert eveneens het prevaleren van een definitie van wat «nieuws» is die (a) vrouwen en hun activiteiten uitsluit en (b) in het algemeen gericht is op het in standhouden van het status quo ten koste van sociale verandering en bewegingen die een dergelijke evolutie voorstaan.

Als een laatste bedenking kan gesteld worden dat de berichtgeving op de televisie, voorzover die bepaalt waarover het publiek denkt (de agenda-setting functie van de massamedia (6)) zeker niet stimulerend is voor een discussie over het feminisme en de veranderingen die het nastreeft op ruime schaal.

Noten

(1) HOLE, J. en LEVINE, E., *Rebirth of Feminism*, New York: Quadrangle Books, 1973, pp. 247-277.

(2) De term vrouwenzaken is een vertaling van het Engelse "women's issues", waarmee verwezen wordt naar de sociale positie van de vrouw en de feministische eisen/voorstellen/acties daaromtrent.

(3) TIELENS, M., VANKEIRSBIJCK, L. en CEULEMANS, M., *De professionele status van vrouwen in de nieuwsmiddeel*, in *Communicatie*, jg. 8, nr. 1, lente 1978, pp. 20-21.

(4) e.g. THE U.S. COMMISSION ON CIVIL RIGHTS: WINDOW DRESSING ON THE SET, *Women and Minorities in Television*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1977, pp. 49-55.

(5) Om de codering te vergemakkelijken werden alleen deze personen gecodeerd als newsmakers, die in beeld op het scherm verschenen en bovendien geïdentificeerd werden door de nieuwslezer, reporter of commentator. Niet-geïdentificeerde personen in beeld werden beschouwd als achtergrondfiguren.

(6) DE MEYER, G., *De agenda-setting-functie van de massamedia*, in *Communicatie*, jg. 7, nr. 4, winter 1977-78, pp. 5-8

onderwijs, communicatie en media

j.m. peters

Onderwijs is een kwestie van geven en nemen, d.w.z. van informatie aanbieden en informatie verwerken en dus van communicatie. En communicatie is niet mogelijk zonder media: verbale, audiovisuele of andere. Zo beschouwd bestaat er een directe samenhang tussen de begrippen die in bovenstaande titel tot uitdrukking zijn gebracht.

Nu kan het doel van deze inleiding niet zijn: aan te tonen dat onderwijs een kwestie van communicatie is. Dat schijnt voor de hand te liggen. Maar het kan wel nuttig zijn even te blijven stilstaan bij de bijzondere aard van de communicatieprocessen die men in het onderwijs aantreft. Die bestaat nl. in hoofdzaak daarin dat er niet alleen informatie *aangeboden* wordt maar dat de ontvangende partij zich deze informatie ook *eigen moet maken*. Hierin verschilt didactische communicatie van b.v. journalistieke. Wat in de krant staat hoeven we alleen maar te begrijpen, niet van buiten te leren, na te doen of zelf toe te passen.

Een tweede belangrijk verschil met andere communicatieprocessen bestaat in de *situatie* waarin onderwijs gewoonlijk gegeven en genomen wordt. Dit is de «klas»-situatie, de aanwezigheid en de voortdurende assistentie van de «zender» bij het aanbieden en het verwerken van de informatie. Alle hiervan afwijkende onderwijsprocessen, zoals die van correspondentiecurssussen, de Teleac of de Open Universiteit zijn door de omstandigheden opgelegde verminderingen van de «oer»-situatie waarbij de leerling en de leraar met elkaar in gesprek zijn in een «face-to-face»-relatie. Maar het voornaamste doel van deze

inleiding zou m.i. moeten zijn: te laten zien hoe de *media* waarmee in het onderwijs gecommuniceerd wordt deze communicatieprocessen niet alleen mogelijk maken, maar ook *beregelen*, d.w.z. hoe niet alleen de omzetting van ervaring in informatie plaatsvindt via de media, maar ook hoe *bepalend* de onderwijs-media zijn voor het doceer- en leergedrag en dus uiteindelijk voor het resultaat dat met het onderwijs bereikt wordt. Dat ik hierbij speciaal zal ingaan op de eigenaardigheden en mogelijkheden van het medium *beeld* in vergelijking met die van het *woord* heeft niet alleen te maken met mijn persoonlijke interesse voor beeld- en audiovisuele communicatie, maar is vooral ook ingegeven door de grote belangstelling die met name het beeld tussen alle andere media ondervindt, ook en vooral bij de mensen uit het onderwijs. Het is misschien wat vlug gezegd, maar mij lijkt het zó te zijn dat beeld en woord als onderwijsmedia, zoniet als communicatiemedia in het algemeen, op verschillende punten elkaars tegendeel en juist daardoor ook elkaars complement zijn.

1. Media als regelsystemen

Laten we dus eerst deze onderwijs-media eens nader bekijken. Of zo'n medium nu bestaat uit het gesproken woord (van de leraar of van de leerling) of een leerboek, een landkaart, een wandplaat, een schema op het bord of een dia, een film, een bandopname of een televisieprogramma: in elk van

deze gevallen hebben we te doen met een *regelsysteem*, een systematisch geheel van mogelijkheden om het doceren en leergedrag te regelen. In deze definitie, die ik aanstonds verder zal uitwerken, is een medium niet een kanaal of een toestel waarmee informatie in zicht- en/of hoorbare signalen wordt omgezet om over ruimte en tijd te worden vervoerd, maar een middel waarmee de informatie zelf wordt *geformuleerd*. Wel kan men een onderscheid maken tussen regelsystemen die een kunstmatig kanaal vergen voor de transmissie van de informatie die in deze systemen geformuleerd is en andere die gebruik maken van een natuurlijk kanaal. Het gesproken, geschreven en gedrukte woord, de wandplaat, de landkaart en de bordtekening hebben geen kunstmatig kanaal, geen *toestellen* zou men ook kunnen zeggen, nodig. Dia's, bandopnamen, films en TV-programma's wel. Maar media in deze betekenis, *transmissiemiddelen* dus, zijn t.o.v. de media als *formuleringsmiddelen* secundair. Wie spreekt van onderwijstechnologie, denkt aan de moderne, in hoofdzaak elektronische, techniek die bij de transmissie van informatie in het onderwijs te hulp wordt geroepen. Als men met videorecorders of computers het onderwijs wil rationaliseren, objectiveren, individualiseren en via dit alles dus wil optimaliseren, kunnen deze secundaire media van groot belang zijn, maar nogmaals: vooraleer er iets via deze technische transmissiekanalen vervoerd kan worden, moet er iets zijn om te vervoeren. En dat is de informatie die geformuleerd is in de primaire media. Er was al sprake van het medium taal en het

medium beeld voordat men de technische apparatuur (de «hardware») waarlangs woorden en beelden getransporteerd (of voorlopig opgeslagen) konden worden ook media ging noemen. In het vervolg van deze uiteenzetting zal ik de term «medium» of «media», tenzij anders vermeld, alleen in deze eerste, oorspronkelijke zin gebruiken. (Zie schema 1).

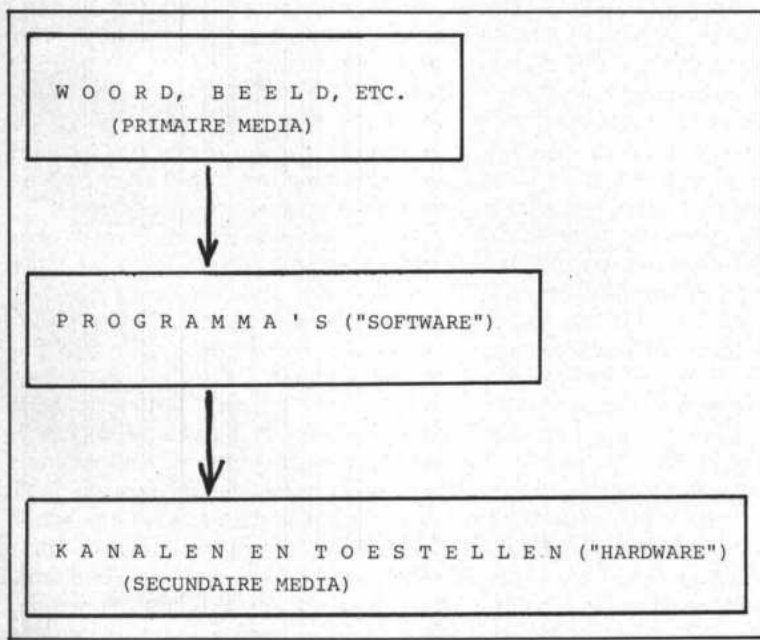
Deze primaire media heb ik zojuist *regelsystemen* genoemd. Dit vraagt enige toelichting. Om ergens informatie over op te doen, heeft men niet altijd de hulp van een ander nodig, een leraar b.v., ook niet de hulp van een leerboek of een film of iets dergelijks. Rechtstreeks contact met de realiteit kan ons heel wat informatie over die realiteit opleveren, maar alleen als wij de waarneembare kwaliteiten van die werkelijkheid (zoals de kleur, de grootte, de temperatuur, de hardheid, de snelheid) kunnen opvatten als *tekens*, als *indicaties* betreffende het hoe en wat en waarom van de waargenomen realiteit. Die indicaties (die we ook primaire of natuurlijke tekens kunnen noemen) *beklijven* echter alleen, zodat we er later ook nog iets mee kunnen *doen*, als we ze *vastleggen*, en daarvoor hebben we nu een medium nodig. Een medium is een geheel van secundaire, kunstmatige tekens, die we ook ter onderscheiding van de primaire, natuurlijke tekens *symbolen* kunnen noemen. Vastgelegd in symbolen kan de informatie over de realiteit, die de realiteit zelf via primaire tekens heeft afgegeven, *manipuleerbaar* worden. Eigen-

lijk zouden we beter kunnen zeggen dat onze realiteitservaring pas informatief wordt zodra de natuurlijke tekens worden omgezet in symbolen. (Zie schema 2). We kunnen de informatie nu in de vorm van symbolen opslaan in ons geheugen, later weer opzoeken en aan derden overdragen. Om een eenvoudig voorbeeld te geven: we hebben tijdens een vakantie iets bijzonders meegemaakt, iets dat be-teken-is voor ons heeft. Omdat we dit vastleggen in een dagboek, reisnotities of brieven, kunnen we het ons later weer voor de geest roepen of maken we er anderen deelgenoot van. We hadden er ook, als we de daarvoor benodigde apparatuur toevallig bij de hand gehad hadden, een film van kunnen maken, met hetzelfde of tenminste in principe een soortgelijk resultaat. (Over het verschil tussen deze twee media zullen we het aanstonds hebben.)

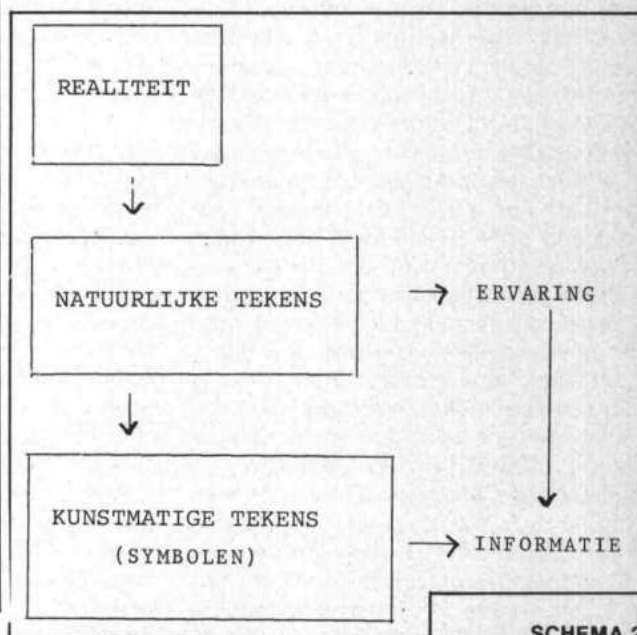
Symbolen zijn vervangingsmiddelen; ze vervangen niet de realiteit, maar de primaire of natuurlijke tekens (die we juist ook *indicaties* genoemd hebben), de tekens die de natuur, de realiteit zelf, afgeeft. De taal, de natuurlijke taal zoals het Nederlands, het Frans of het Engels, is niet alleen een verzameling van symbolen maar een *symbolensysteem*. Met de woorden en zinnen van de taal die we spreken of lezen vervangen we systematisch de primaire tekens van de realiteitservaring. Doordat we systematisch de realiteitsindicaties vervangen krijgen we er vat op, kunnen we ze vasthouden, bewaren, later weer opzoeken,

doorgeven. We kunnen ze nu ook *inordenen* bij andere, eveneens in ons geheugen opgeslagen ervaringen, ze daarmee vergelijken, er het gemeenschappelijke van onderkennen en er zelfs in het licht van vroegere ervaringen zondig correcties in aanbrengen. Dit heb ik allemaal bedoeld met de term «manipuleerbaar»: symbolen maken het mogelijk onze ervaringen te manipuleren en er daardoor zoveel mogelijk profijt van te trekken.

Bij het gebruik van de taal gebeurt dit manipuleren volgens bepaalde *regels*, regels die inherent zijn aan het medium taal. Iedereen weet trouwens dat het gebruik van de taal de toepassing van een aantal regels veronderstelt. De taal heeft immers een grammatica en een grammatica is niets anders dan een soort codificatie van de regels voor het taalgebruik. Minder evident is misschien op het eerste gezicht dat de taal *dus* ook verantwoordelijk is voor *de manier waarop* de ervaring informatief gemaakt wordt. Want hoe vrij en ongedwongen wij ook kunnen spreken of schrijven, de regels van de taal zijn dwingend; ze dwingen ons taalgedrag en dus ook het omzetten van ervaring in informatie via de hiervoor beschreven weg, in een bepaald keurslijf. De taal filosofie geeft ons hiervan talloze sprekende voorbeelden. Zo hebben we voor de vrijwel oneindige hoeveelheid kleurschakeringen die de natuur te zien geeft maar een uiterst beperkt aantal woorden. We zijn dus wel gedwongen de in werkelijkheid geziene kleuren verbaal te reduceren tot een

SCHEMA 1

SCHEMA 2

betrekkelijk klein aantal. Een andere taal dan het Nederlands heeft misschien andere kleurbenamingen en *ordent* de realiteit dus op dit punt op een andere manier dan het Nederlands. De Eskimo (om nog een ander standaardvoorbeeld te geven) heeft wel zeven verschillende woorden voor ons ene woord «sneeuw» en dat is begrijpelijk: voor hem is sneeuw een veel rijkere en een veel belangrijker ervaring dan voor ons en hij moet er dan ook op een meer genuanceerde manier over kunnen spreken dan wij. We zouden ook niet op verstandige wijze kunnen spreken over de planten- of dierenwereld, als we niet konden beschikken over woorden als zaadlobbigen of zoogdieren. En onze muzikale ervaringen zouden onmededeelbaar blijven als we geen woorden hadden als do, re, mi, symfonie en sonate, aria en libretto.

Deze en soortgelijke voorbeelden tonen aan dat het *klassificeren* van de ervaringsgegevens steunt op de taal. Zonder zo'n classificatiemogelijkheid zou de ervaring voor ons onoverzichtelijk en onhanteerbaar blijven. Elk ervaringsdeeltje zou uniek blijven, niet zijn in te delen bij en niet zijn te vergelijken met andere ervaringen van dezelfde aard, waardoor we met zo'n ervaring niets zouden kunnen beginnen. Het woord - neem een woord als zoogdier of symfonie - *generaliseert* talrijke overeenkomstige ervaringen tot een *begrip*, organiseert de wereld verbaal, en het is dankzij deze organisatie dat we er de weg in kunnen vinden.

Het is natuurlijk niet alleen en wellicht ook niet in de eerste plaats de woordenschat van een taal die de realiteitservaring beregelt. Misschien zijn de «constraints» van de zinsbouw nog belangrijker. In de zin worden de relaties aangeduid tussen de woordbetekenissen die onze ervaringsgegevens generaliserend weergeven. De dingen aanduidend door zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden, de handelingen of gebeurtenissen door werkwoorden en de eigenschappen van de dingen door bijvoeglijke naamwoorden (etc.), betrekken we onze ervaringsgegevens op een specifieke wijze op elkaar. We maken het ene feit of ding tot het subject of het object van een handeling of schrijven er bepaalde kwaliteiten aan toe. In de zinsbouw, kan men zeggen, weerspiegelt zich ons *logisch denken*. Redeneren vergt scherp omliggende begrippen en dus ook scherp omliggende tekens (b.v.: indien en opdat, zeker en

waarschijnlijk, feitelijk en mogelijk. De taal dwingt ons op een door het taalsysteem bepaalde wijze te denken over de wereld. Ook hiervoor kunnen vele overtuigende voorbeelden worden aangehaald. Het vertalen van de ene taal naar de andere levert al een duidelijk voorbeeld, zeker als het om talen van zeer verschillende herkomst gaat. En iedereen die zijn gedachten en gevoelens op papier moet zetten, ondervindt hoe de taal hem daarbij stuurt of tegenwerkt maar in elk geval zijn denken en voelen modelleert. Soms hebben we vreemde woorden of uitdrukkingen nodig om meer precies te kunnen zeggen wat we denken dan in de eigen taal mogelijk lijkt te zijn. Het voorgaande samenvattend kunnen we stellen dat het medium taal een regelsysteem is omdat het ons de werkelijkheid doet zien via de bril van die taal. Het woord veralgemeent onze ervaringen tot begrippen zodat we die ervaringen kunnen manipuleren, en dient ons als een draad van Ariadne als we vroegere ervaringen in ons geheugen willen terugvinden. En de zinsbouwregels bieden ons dwingende modellen voor ons logisch denken.

2. De beeldmedia

Hoe staat het nu, wat deze regelsystematiek betreft, met het *beeld* of liever: met de diverse beeldmedia die in het onderwijs gebruikt worden? Sprekend over de rol van het beeld in het onderwijs zou ik allereerst opnieuw willen benadrukken dat ik het hier niet wil hebben over de rol van het beeld in het onderbeelden. Ik zal dus ook niet komen aandragen met de, ook door de verdedigers van het beeldonderwijs al zo vaak gespuide nonsens over de waarde die het gebruik van twee zintuigen, het oog en het oor, voor het leren zou hebben. Of erger nog: met de mening dat 80% van alle kennis die wij opdoen via het oog, en «dus» (sic!) via het beeld bij ons zou binnen komen. Lezen doen we óók met het oog en gewoon rondkijken in onze omgeving ook, maar de woorden die wij lezen zijn geen beelden en kijken naar beelden is niet hetzelfde als kijken naar de werkelijkheid zelf. En het zou weinig moeite (maar teveel tijd) kosten om duidelijk te maken dat het samengaan van optische met akoestische indrukken soms bevorderlijk maar in andere gevallen ook uitermate verwarrend en storend kan zijn voor het opdoen van

informatie. Maar hoe dan ook, dit soort zaken heeft alleen betrekking op de transmissie, niet op de formulering van informatie.

In het verlengde van hetgeen hiervóór over het medium *taal* gezegd is, moet onze vraagstelling nu zijn: is ook het beeld een *regelsysteem*? Deze vraagstelling impliceert dat het ook nu weer om *vormen* gaat, om *beeldvormen* waarin ervaringsgegevens kunnen worden vastgelegd, net zoals het bij onze beschouwing over de taal om *taalvormen* ging. Dit laatste lag voor de hand. De taal is eigenlijk niets anders dan een systeem van vormen die in klank- of schriftbeelden waarneembaar gemaakt worden. Maar bij beelden denkt men allereerst aan inhouden, aan wat er *in* de beelden te zien valt. Het is veelal gebruikelijk, maar ten enen male onjuist een beeld een *informatiemiddel* te noemen omdat het ons het afgebeelde op aanschouwelijke wijze onder ogen brengt. Te zeggen dat een standbeeld van George Washington ons *informeert* over diens uiterlijk - ons b.v. meedeelt dat hij een pruik droeg - is even onjuist als de mededeling dat George Washington zelf zijn tijdgenoten door zijn uiterlijk voorkomen heeft laten weten dat hij een pruik droeg. Hij zou dan zijn eigen voorkomen als informatiemiddel gebruikt hebben om over dit voorkomen iets mee te delen. (Het zou heel wat anders geweest zijn als hij met het dragen van een pruik had willen aangeven dat hij tot de hogere standen behoorde.) *Informatiemiddel* en *informatie-object* kunnen niet samenvallen. Dat wij door iemands uiterlijk (of dit ons nu in natura of per afbeelding gegeven is) goed te bekijken, kunnen ontdekken hoe hij er precies uitziet, is iets heel anders. De persoon in kwestie of zijn portret deelt ons niets mee, maar wijzelf *ontlokken* er informatie aan.

In de termen van zojuist: wij kunnen datgene wat we zien opvatten als een al dan niet samenhangend geheel van natuurlijke tekens, van *indicaties*, die wij vervolgens in symbolen, woorden b.v. kunnen vertalen.

Beeldvormen echter kunnen *zelf* symbolen zijn waarin iemand, nl. de *maker* van het beeld en niet b.v. de afgebeelde persoon, informatie geformuleerd heeft. Dit is althans de stelling waarvoor ik hier bewijzen wil aandragen. Als we de vraag onder ogen moeten zien of de beeldmedia regelsystemen zijn, moeten we ons alleen inlaten met *beeldvormen* en dus met de vraag of deze beeldvormen be-

regelen wat we via deze vormen aan informatie opdoen.

Kunnen beeldvormen dus, net als woorden of misschien juist op een geheel andere wijze dan de natuurlijke taal, werkelijkheidsgegevens (de primaire tekens die de werkelijkheid afgeeft) omzetten en vastleggen in symbolen, deze tot expressie brengen, voor later gebruik bewaren en aan de specifieke behoeften van de gebruiker aanpassen? Zo beschouwd is het belangrijkste kenmerk van een beeld niet dat het ons een min of meer gelijkende *imitatie* van een stuk realiteit kan verschaffen — die mogelijkheid heeft het beeld overigens vóór op het woord — maar dat het qua vorm een bepaalde manier is om de werkelijkheid waar te nemen, te percipiëren. Met zijn vorm dringt het beeld ons een bepaalde kijk op de werkelijkheid op, in vele gevallen een ongewone, soms zelfs een verrassende en onthullende. In elk geval vat het beeld de werkelijkheid die erdoor wordt weergegeven op een andere manier op dan wij uit onszelf zouden doen. Daarom noem ik het beeld een *percept*. Zoals het woord de werkelijkheid onderbrengt in concepten, zo doet het beeld dit in percepten.

En elke beeldsoort doet dit op zijn eigen wijze. Een schematische tekening zoals een plattegrond, een landkaart of een stroomdiagram maken een gecompliceerde en te kaleidoscopische zaak voor ons overzichtelijk en toegankelijk. Een foto fixeert één uiterst kort moment uit een normaliter ongrijpbaar tijdsverloop zodat het rustig geobserveerd kan worden. Micro- en macro-opnamen, röntgen- en infraroodfotografie, versnelde of vertraagde opnamen met de filmcamera e.d. wapenen ons oog met een soort zesde zintuig. Camera-beweging en *découpage* leiden onze blik, analyseren een onduidelijk geheel in goed zichtbare details en leggen verbanden die de kijker zelf niet zou zien. Terwijl dus het woord onze ervaringen *generaliseert* tot begrippen, concepten, *verbijzondert* het beeld de realiteit tot percepten. De taal haalt het gemeenschappelijke uit een groot aantal unieke, particuliere ervaringen en legt dit vast in een concept. Het beeld gaat de omgekeerde weg: het haalt het bijzondere uit een al te globale, te «massieve», te vluchtige of te complexe ervaring en legt dit vast in een percept. De ontoegankelijke realiteit wordt door het beeld ontleed met een alles ziende, ordenende, specificerende en ook weer

synthetiserende *blik*: die van de tekenaar, de fotograaf of de cineast.

Zit er nu ook *systeem* in die blik, in die manier van tekenen, fotograferen of filmen? Ik meen dat dit inderdaad het geval is, maar het is niet zo gemakkelijk dit in kort bestek aan te tonen. Wie er het fijne van wil weten, moet ik verwijzen naar mijn beschouwingen hierover in andere publikaties. Hier zou ik er alleen dit van willen zeggen:

De vormen waarin de verschillende beeldmedia de realiteit percipiëren zijn met enige moeite best te classificeren en wel op grond van hun overeenkomsten en verschillen voor zover die duidelijk te onderscheiden zijn. (Moeilijker wordt zo'n klassificatie als ook de meer *artistieke* produkten van deze beeldmedia in het onderzoek betrokken worden.) Een hoofd-indelingsprincipe levert de onderscheiding in *ruimtelijke* en *temporele* vormfactoren op. Bij statische beelden (zoals tekeningen) komen alleen de eerste voor, bij film- en TV-beelden beide. Tot de ruimtelijke vormfactoren behoren o.a. de compositie van de afgebeelde zaken binnen het beeldkader in breedte, hoogte en diepte, eventueel — bij bewegende beelden — de veranderingen die hierin optreden terwijl het beeld zichtbaar is; de relaties tussen de kleuren van de afgebeelde objecten binnen dit beeldkader; de verhouding tussen de optische en de akoestische componenten van het beeld; en het perspectief van waaruit het afgebeelde bekeken wordt. Tot de temporele behoren o.m. de wisseling van perspectief bij een opeenvolgende reeks van beelden (wat bij film- en TV-beelden neerkomt op een verandering van camerastand) en de volgorde waarin de afzonderlijke beelden van een beeldenreeks ons getoond worden (de montage).

Deze en soortgelijke beeldvormen komen wij telkens weer tegen en zij kunnen, ons, wanneer wij naar beelden kijken, dan ook dienen als vertrouwde manieren om de afgebeelde werkelijkheid in ons op te nemen.

3. Woord en beeld als elkaars tegen-deel en complement

Ik denk dat deze benadering van de taal als een conceptuele en van het beeld als een perceptuele «bewerking» of «manipulatie» van de ervaring, tevens goed duidelijk maakt *dat* en *hoe* woord en

beeld elkaar *aanvullen*. Beide zetten ervaring om in informatie, maar de informatie die het woord ons geeft is van *abstracte* aard en daardoor het best te gebruiken in de sfeer van het logisch denken; de informatie die wij door middel van beelden opdoen is van meer concrete aard en daardoor eerder toepasbaar in het domein van wat ik het *verbeeldend denken* zou willen noemen. Ik bedoel hiermee dat beeldende informatie ons vooral te pas komt als wij ons moeten voorstellen hoe een zaak er visueel uitziet, hoe het er bij bepaalde gebeurtenissen toe gaat, hoe handelingen kunnen worden uitgevoerd. Woorden maken de buitenwereld tot een innerlijke wereld, maar houden ons dan ook in die wereld opgesloten. Het beeld kan, omdat het een percept is, de buitenwereld voor ons structureren, dus overzichtelijker en toegankelijker maken, maar komt ook nooit helemaal los van het uiterlijke. De ene soort informatie is van een heel andere aard dan de andere en nooit kan de ene volledig door de andere vervangen worden. Het televisiejournaal biedt hiervan een duidelijk voorbeeld. Wat de TV-beelden ons te zien hebben gegeven van de winter van 1979, de opstand tegen de Sjah van Iran, onze soldaten in Libanon, de voetbalkampioenschappen, de aardbeving in Joegoslavië of de stakingen in de Franse metaalindustrie, heeft ons een ander soort informatie omtrent al deze zaken verstrekt dan de woorden van de nieuwslezer gedaan hebben. Of vergelijk een landkaart van Nederland die ons duidelijk het verloop van de kustlijn laat zien met een verbale beschrijving van die kustlijn. Ook hier biedt het beeld ons een andere soort informatie dan het woord. En kan men zich uit een verbale beschrijving, hoe gedetailleerd ook, een precieze voorstelling vormen van de kathedraal van Chartres? Maar daar tegenover staat dan weer dat de *beschrijving* verbanden, overeenkomsten en verschillen kan aanduiden die we uit een afbeelding niet kunnen aflezen.

Op één belangrijk punt echter kan de aanvulling van woorden met beelden, althans in het onderwijs, meestal niet volledig zijn. Terwijl het woord nl. een communicatiemiddel is dat op een gegeven moment door leraar en leerling beide kan worden gehanteerd, blijft het beeld doorgaans een middel waarvan de leerling alleen maar *passief* gebruik weet te maken; en ook de meeste leraren komen niet veel verder dan het

aanbieden van beelden die door derden vervaardigd zijn. Zolang dit zo is, moet men de beeldmedia «*externe media*» noemen, in tegenstelling tot het «*interne medium*» van de natuurlijke taal. Ik wil hiermee aanduiden dat leraar en leerling het taalsysteem geïnterioriseerd hebben; het zit «in» hen, zodat ze er zonder hulpmiddelen van buitenaf gebruik van kunnen maken. Ze hebben er ook geen extra gereedschap of apparatuur bij nodig, geen ander tenminste dan hun stem, hun oor, een boek of een stuk schrijfgereedschap. De beeldsystemen zijn helaas meestal alleen nog maar aanwezig «in» de tekenaar, de fotograaf of de cineast; en ze vergen bovendien altijd wat meer technische hulpmiddelen van buitenaf. Zelfs de louter *passieve* beheersing van de beeldcommunicatiemogelijkheden laat waarschijnlijk bij heel wat leraren en leerlingen nog te wensen over. (*schema 3*)

Hoe dit ook zij, omdat de leerling alleen iets te weten kan komen over welk vakgebied dan ook *door middel van de media*, zal media-onderwijs - dus onderwijs in het gebruik van de media - vooraf moeten gaan aan het onderwijs in an-

dere vakken. Dat dit ook zo wordt aanvoeld door de onderwijskundigen wordt bewezen door het feit dat *taal/on*derwijs, althans in het algemeen vormend onderwijs, centraal staat. Maar voor zover ook andere media van belang blijken te zijn voor het doceer- en leergedrag van de leraar en de leerling, moet men de leerling ook leren deze andere media te benutten. Dit gebeurt b.v. ook voor de «taal» van de cijfers, de wiskunde. Helaas staat het onderwijs in de «taal» van het beeld nog maar in de kinderschoenen.

4. De leerstof en de secundaire media

Onderwijs is bedoeld om de leerling te helpen bij het omzetten van zijn ervaringen in informatie. Maar omdat het nu eenmaal niet mogelijk is altijd en overal van de eigen ervaring van de leerling uit te gaan, moet heel wat informatie kant en klaar door de leraar worden overgedragen aan de leerling. Het ingewikkelde en soms langdurige proces van het interpreteren van de natuurlijke tekens die de realiteit afgeeft, het omzetten hiervan in symbolen en het hanteren van deze symbolen voor het verkrijgen

van een resultaat dat als verworven informatie beschouwd kan worden, moet meestal drastisch worden bekort. Meestal biedt de leraar deze «verworven informatie» als een hapklare brok leerstof aan de leerling aan. «Leerstof» is datgene wat de leerling van een bepaald vakgebied moet weten en vaak is die al vastgelegd in boeken, films of andere vormen van «software». De in deze «software» opgeslagen informatie of leerstof is niet alleen geformuleerd in de taal van het woord of van het beeld of van enig ander primair medium, maar heeft ook al een *didactisch-gestructureerde* formulering meegekregen van de maker van de software. Hoe ver deze structurering, deze voorbereiding van de leerstof, gaat of moet gaan, is nog een heel probleem. Het betreft de vraag hoever men de leerling de helpende hand moet bieden en hoeveel men aan zijn eigen inspanningen moet overlaten. De leraar kan de opvatting huldigen dat hij zijn doceertaak met behulp van een boek, een film of een TV-programma tijdelijk delegeert aan een ander, die misschien een grotere deskundigheid bezit op het betreffende vakgebied. De moderne onderwijstechnologie, waar wij

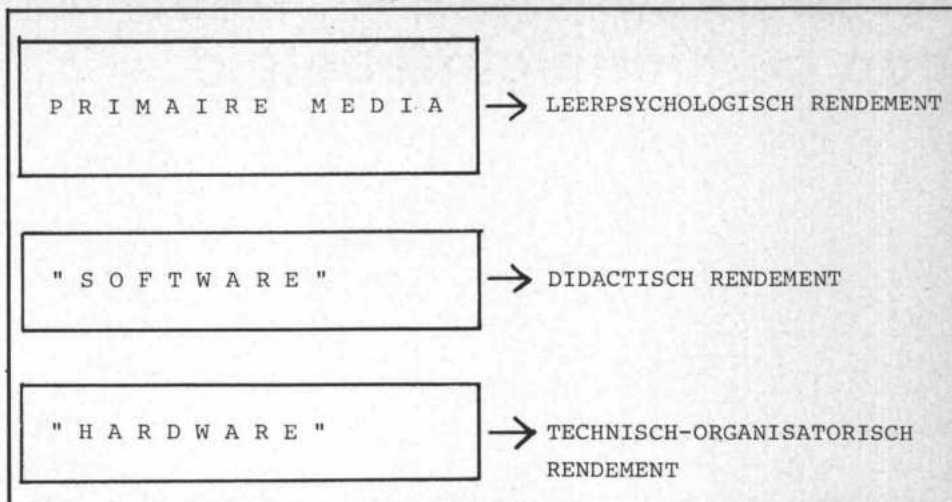
WOORD	BEELD
<u>CONCEPTUEEL</u> REGELSYSTEEM	<u>PERCEPTUEEL</u> REGELSYSTEEM
<u>GENERALISEERT</u> ERVARINGEN TOT INFORMATIE	<u>VERBIJZONDERT</u> ERVARINGEN TOT INFORMATIE
VOORAL TE GEBRUIKEN VOOR HET <u>LOGISCH</u> DENKEN	VOORAL TOEPASBAAR BIJ HET <u>VERBEELDEND</u> DENKEN
"INTERN MEDIUM"	"EXTERN MEDIUM"
WORDT ACTIEF EN PASSIEF GEBRUIKT	WORDT MEESTAL ALLEEN PASSIEF GEBRUIKT

SCHEMA 3

het al even over gehad hebben, kan zelfs zover gaan dat een deel van de te doceren stof helemaal «geprogrammeerd» wordt en b.v. samen met het doceergedrag van de docent in de computer gestopt wordt. Een andere opvatting is dat de film of het boek alleen de leerstof «objectiveert», d.w.z. losmaakt van de individuele en persoonlijke benadering van de docent, maar de *verwerking* van de in dat boek of in die film opgeslagen leerstof toch weer overlaat aan de docent in de klas, zodat deze zijn doceergedrag b.v. helemaal kan afstemmen op de belangstelling en de individuele behoeften van zijn leerlingen.

Een geprefabriceerd beeldprodukt als een onderwijsfilm of een dito TV-programma is vooral dan een uitkomst voor de leraar als de ervaring waarvan hij zou willen uitgaan niet door de leerling zelf kan worden opgedaan. Wie met zijn leerlingen in de klas een studie zou willen maken van een toneelvoorstelling, van de redevoeringen van Hitler of van de werking van een stuwdam, zal blij zijn als hij kan terugvallen op een film die dit soort zaken heeft *vastgelegd*. Hier komt dus ook duidelijk het belang van de *secundaire media* om de hoek kijken, de apparatuur en de technische kanalen - met één woord : de «hardware» - die het mogelijk maken ervaringen op te slaan, later te reproduceren en dan zonodig te transporteren naar andere plaatsen. Dan kan de leerling gebeurtenissen volgen die op dat moment elders plaatsvinden. Denk b.v. aan studenten in de pedagogie die het gedrag van kinderen in een andere ruimte willen observeren zonder zelf gezien te worden, aan a.s. tandartsen die een tandheelkundige ingreep allemaal tegelijk en nog wel in details kunnen volgen omdat die via een TV-camera plus een aantal monitors wordt doorgegeven. Of aan het gebruik van een videorecorder als middel tot zelf-observatie, b.v. bij het trainen van aanstaande leraren, toneelspelers of politieke redenaars. Of aan de mogelijkheid om het onderwijs helemaal te *individualiseren* door complete lessen of cursussen op de audio- of videoband vast te leggen die de leerling tegen de tijd van de examens en in zijn eigen tijd nog eens kan doornemen. Zelfs voor het *toetsen* van leerresultaten kunnen secundaire media worden ingezet, zoals o.m. gebeurt in de zgn. taallaboratoria. Terwijl het nuttig effect van de toepassing van de primaire media een *leerpsychologisch rendement* kan worden

SCHEMA 4

genoemd (omdat woorden en beelden als regelsystemen werken, dus bepalen hoe het leerproces verloopt), kan men het effect van woord- en beeldproducten (software) een *didactisch* rendement noemen (omdat ze zijn opgebouwd volgens allerlei didactische principes, b.v. omdat ze de leerstof overzichtelijk behandelen, de leerling activeren, zijn belangstelling gaande houden).

De hardware of de *secundaire media* kunnen van zichzelf alleen een *technisch rendement* hebben, omdat hun effect te maken heeft met de gemakkelijke bereikbaarheid of herhaalbaarheid van de leerstof, het doorgeven van de leerstof aan veel grotere aantallen leerlingen dan anders doenlijk is, of met de mogelijkheid om kennis en vaardigheden te toetsen. (schema 4)

Woorden en beelden zijn niet de enige media voor het onderwijs, maar juist vanwege hun tegengestelde en complementaire karakter heb ik mij tot deze onderwijsmedia beperkt. Ook is communicatie in het onderwijs niet alleen een zaak van *kennis-overdracht*, van cognitieve processen. Misschien had hier, juist in verband met de beeldmedia, iets gezegd moeten worden over de communicatie van waarden en normen. Als het *woord* ook het gevoel en het waardenbesef wil aanspreken, moet het boven zijn eigen generaliserende, conceptualiserende aard uitstijgen en toch proberen vorm te geven aan het bijzondere, zintuiglijke aspect van de realiteit. Begrippen wekken geen emoties. Om ons affectief te kunnen raken, moet het woord a.h.w. «beeldende» trekken aannemen. Het slaagt daarin soms in de poëzie of in de roman. Maar het beeld

slaagt daar beter in. Het beeld dat, zoals het woord al suggereert, appelleert aan de *verbeelding*, boeit, fascineert ons gemakkelijker dan het begripsmatige woord, doet ons eerder meeleven met en ons inleven in de gevoelens die het afgebeelde uitstraalt.

Maar dit aspect van het beeld kan hier niet worden uitgewerkt. Ware ik een didacticus, dan had ik ook het een en ander dienen te zeggen over de didactische structuur van de in het onderwijs gebruikte software en vooral ook over de communicatieprocessen die bestaan in of te pas komen bij de *verwerking* van de aangeboden leerstof, waarbij ook problemen als de opnamecapaciteit van de leerling en diens vermogen om per beeld opgedane kennis te bestemmeren tijd te reproduceren ter sprake hadden kunnen komen. Maar didacticus, leerpsycholoog noch pedagoog zijnde, moest ik mij wel beperken tot een belichting, een overbelichting misschien, van de communicatieprocessen in het onderwijs vanuit de gezichtshoek van de mediakundige.

Literatuur

1. BRITTON, James, *De taal en het leren*, Aula 504, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1973.
2. DICHANZ, Horst, e.a., *Medien im Unterrichtsprozess*, Juventa Verlag, München, 1974.
3. OLSON (ed.), David E., *Media and Symbols*, University of Chicago Press, Chicago, 1974.
4. PETERS, J.M., *Kijken naar beelden*, Centrum voor Communicatiewetenschappen, Kath. Univ. Leuven, Leuven, 1977.
5. PETERS, J.M., *Semiotiek van het beeld, in het bijzonder van de film*, Centrum voor Communicatiewetenschappen, Kath. Univ. Leuven, Leuven, 1979².

radio en televisie in afrika — een communicatiebeleid

greta pauwels-boon

Het charter van de Organisatie voor de Afrikaanse eenheid (O.A.E.), beter gekend onder de Franse naam O.U.A., schreef de oprichting voor van culturele en wetenschappelijke instellingen in Afrika. Zo werd o.m. De Unie van Nationale Radio- en Televisiestations in Afrika, URTNA genaamd, in 1960 gesticht te Tunis. In 1962 ging ze van start. Deze zusterorganisatie van de Europese Radio-Unie hield dit jaar, van 5 tot 7 februari 1979, te Dakar haar negentiende algemene vergadering.

De Unie van Afrikaanse omroepen

De Unie is samengesteld uit vierendertig actieve leden, nl. de nationale organismen voor radio en televisie van de Afrikaanse lid-staten van de O.U.A., en elf geassocieerde leden. In Afrika, waar de meeste landen een unitaire staatsvorm hebben, zijn de radio- en televisiestations staatsomroepen in handen van de regering. Het privéstation «Radio Voice of the Gospel» in Ethiopië werd in 1978 een regeringszender onder de naam «Voice of revolutionary Ethiopia». Gambia bezit nog een commerciële privé-zender. In Liberia, het land waar voormalige Amerikaanse slaven een nieuwe natie vormden, werken een relaisstation van The Voice of America en twee niet-commerciële radiostations. Marokko heeft een relaisstation van The Voice of America en twee Spaanse regeringszenders in de Spaanse gebieden, Swaziland een commerciële en

een niet-commerciële privé radio-omroep.

De geassocieerde leden. De wereldomroepen

Tot de geassocieerde leden van de URTNA behoren hoofdzakelijk de wereldomroepen van de vroegere koloniserende landen die nu nog economische, politieke en culturele belangen verdedigen in Afrika: België, West-Duitsland, Frankrijk, Portugal. Ook Nederland, Ierland, Joegoslavië en Zwitserland zijn geassocieerd lid, evenals de P.L.O. (Palestijnse bevrijdingsorganisatie), Iran en Saoedi-Arabië. De uitgangspunten van het programmabeleid van de wereldomroepen zijn niet alleen een band te scheppen tussen het moederland en zijn over de wereld verspreide burgers, maar ook het bevorderen van goodwill voor het Europese land door informatie en berichten over culturele, economische, sociale en politieke prestaties van het land onder de aandacht van een groot publiek te brengen. Frankrijk en West-Duitsland zijn de twee landen met de meest duidelijke politieke en economische interesse in de Franssprekende staten, die het grootste deel van Afrika beslaan (1). In alle Afrikaanse grootsteden is een Centre Culturel de l'Alliance française en een Goethe-instituut gevestigd. Samen met hun politieke en economische belangen streven de Fransen ook taal- en cultuurbelangen na. Op de negentiende

algemene vergadering van de URTNA was Frankrijk door niet minder dan acht leden vertegenwoordigd, onder leiding van de directeur-generaal zelf van de Franse televisie, tevens president van de Europese Radio Unie, J. Autin.

Radio Nederland Wereldomroep ontwikkelt een intense activiteit. Vroeger hoofdzakelijk gericht op de toenmalige koloniën, kan hij nu dank zij zijn technische middelen - een zenderpark in Lopik, één op de Nederlandse Antillen en één op Madagascar voor Afrika - en uitzendingen in zeven talen, in principe elke regio van de wereld in de eigen taal benaderen. Radio Nederland Wereldomroep heeft ook de productie ter hand genomen van informatief-educatieve programma's voor enkele Engelstalige landen in Afrika en helpt ter plaatse projecten ontwikkelen.

Zwitserland verdedigt zijn commerciële belangen met een uitgebreid net van kortegolfzenders, met programma's in acht werelddalen. Joegoslavië is aanwezig als woordvoerder van de niet gebonden landen en roept het thema op van de Nieuwe Internationale Informatie Orde. Saoedi-Arabië, de Palestijnse P.L.O. (en tot voor kort ook Iran) vertegenwoordigen het Nabije Oosten.

Tussen de geassocieerde landen van de URTNA vinden we Groot-Brittannië niet terug. Het land werkt rechtstreeks samen met zijn vroegere koloniën in een organisatie voor radio en televisie van het Commonwealth. Het levert bovendien niet gratis programma's zoals vele

Westeuropese wereldomroepen, maar verkoopt ze. Als observator was Visnews, het Britse televisie wereldnieuwsagentschap, op de URTNA-vergadering wel aanwezig. Zijn vertegenwoordiger onderstreepte het belang van de snelheid van de nieuwsspreiding en wees op de impact van de omroepsatellieten.

De waarnemers. Internationale organisaties.

Op de URTNA-vergadering fungeerden daarnaast als waarnemers: drie Afrikaanse landen, Gabon, Rwanda en Oeganda; de wereldomroepen van Spanje en Franssprekend Canada; een hele reeks internationale organisaties: FAO en WHO als medewerkers aan educatieve programma's, de UNO, de katholieke organisatie UNDA, de internationale unie van tele-communicatie UIT en haar Afrikaans net Panafitel, de URTI (université radiophonique télévisuelle internationale), een groepering voor uitwisseling van culturele programma's in de Franse taal, hoofdzetel Parijs en huidige directie Radio France; de Prix jeunesse internationale; een Duitse groepering; FES en GTZ, Duitse coöperatiefondsen voor Afrika; en de eigen Afrikaanse internationale instellingen zoals de organisatie voor Afrikaanse eenheid (OUA), de unie van Afrikaanse sportjournalisten (U.J.S.A.), en de vereniging van Senegalese journalisten (A.N.J.S.); tenslotte het in Canada opgerichte, in Senegal gevestigde Centrum van Franssprekende radio en televisiestations (CIRTEF). Opvallend was de vertegenwoordiging van de UNEP, United Nations Environment Program, een jonge afdeling van de Verenigde Naties met hoofdzetel te Nairobi. Deze stichting ijvert voor meer ecologisch bewustzijn. Ze gaat er van uit dat de sociale en economische ontwikkeling van de jonge naties niet mag gepaard gaan met een verbreking met het natuurlijk milieu; de mens moet centraal blijven. Het natuurlijk evenwicht moet in de wereld gerespecteerd worden; vooral de radio, het best hanteerbaar medium tot ontwikkeling, dient zijn programma-beleid in die zin te voeren.

Het beleid

De URTNA is een professionele organisatie die zich inzet voor de ontwikkeling en de versterking van de rol en de kwa-

bijna een eeuw

HET BELANG VAN LIMBURG

Herckenrodesingel 10, 3500 HASSELT - Tel. 011-25.09.11

liteit van radio en televisie in Afrika. Haar doelstellingen behelzen :

- Het in stand houden en bevorderen van de samenwerking tussen haar leden, de Afrikaanse radio-omroepen.

- De belangen van de uitbaters van de aangesloten radio en televisie organismen op alle gebieden te steunen en banden te scheppen met andere omroepexploitanten en hun groeperingen.

- De studie van alle vraagstukken i.v.m. radio en televisie te coördineren en te bevorderen, alsook informatie-uitwisseling te verzekeren over alle materies van algemene interesse.

- Bemiddelend optreden opdat de voorschriften van de internationale en inter-Afrikaanse akkoorden inzake radio en televisie zouden nageleefd worden.

De URTNA is ook bedoeld als mechanisme voor uitwisseling van radio- en televisieprogramma's tussen de lidstaten. Zij moedigt de kwalitatieve verbetering van de programmaproducties aan, stimuleert de nauwe samenwerking tussen de Afrikaanse landen op het gebied van radio- en televisieprogramma's en bevordert de internationale verspreiding van hun programma's. Tenslotte brengt zij de verantwoordelijken en de programmamakers samen om hun bevindingen uit te wisselen en naar oplossingen te zoeken, wat betreft het produceren en het exploiteren van programma's.

Activiteiten. De centra

Ondanks haar financiële beperkingen heeft de URTNA een intense activiteit aan de dag gelegd. Naast de hoofdzetel te Dakar (Senegal) heeft zij twee centra opgericht, één voor uitwisseling van programma's en voor culturele zaken te Nairobi (Kenya) en een technisch centrum te Bamako (Mali). Het centrum te Nairobi wil de coproductie aanmoedigen, b.v. van nieuwsberichten, maar vooral van televisieprogramma's met een sociaal en cultureel karakter zoals over traditionele kunst. Zo werden enkele West-Afrikaanse landen belast met coproducties over traditionele versiering van hout en aardewerk, weven en kleuren van stoffen, metaal-, ijzer- en koperbewerking.

Dit centrum is operationeel. Er werd op de jongste URTNA-vergadering bepaald dat elk land één programma per maand zou aanbieden. Ofschoon de hulp van internationale organismen zoals FAO,

WHO, Unesco en het internationaal arbeidsbureau te Genève onontbeerlijk is, wordt de nadruk in de eerste plaats gelegd op het functioneren van dit centrum *door en voor de Afrikanen*, op de dekolonisering van de omroep in Afrika, op het bevorderen van de afrikanisatie van radio- en televisieprogramma's, en op het scheppen van een beter begrip tussen de volkeren van dit continent ter ontwikkeling van de Afrikaanse cultuur. Deze uitwisseling van programma's behoort tot de belangrijkste projecten van de Afrikaanse omroepen. Maar tussen theorie en praktijk blijft nog een hele weg af te leggen. De coproductie loopt niet zo vlug van stapel. Het bewustzijn van de noodzaak en de wil zijn echter aanwezig.

Onder impuls van de URTNA leveren de Afrikaanse landen een gezamenlijke inspanning. Naast centra in Kenya en Mali, werd te Ouagadougou (Opper-Volta) een centrum voor vorming van personeel voor rurale radio in het leven geroepen, met financiële steun van de Duitse Bondsrepubliek en Algerije en actieve medewerking van acht Afrikaanse landen. Egypte biedt cursussen en beurzen voor stagiaires, producers en techniekers. Algerije geeft materiaal voor het technisch centrum in Bamako. Nadruk wordt gelegd op de cruciale rol van de transistor-radio als sleutel tot de ontwikkeling en op programma's die een betere administratie op het gebied van landbouw, de grote lijnen van de primaire gezondheidszorg, en raadgevingen over de milieuzorg als onderwerp hebben.

Steun van de Afrikaanse pers

Stippen we aan dat deze beleidsopties ook de steun van de Afrikaanse pers genieten. Terecht wijst deze pers op de juiste interpretatie die dient gegeven te worden aan het zoveel gebruikte woord «ontwikkeling» (développement). Het Europese ontwikkelingsmodel komt slechts een kleine minderheid ten goede. Meteen wordt het onderwijs in vraag gesteld. De schoolopleiding versterkt de sociale ongelijkheid, maakt het geluk van beampten, handelaars, industriëlen in de stad die in navolging van de Westerse levensstijl comfortabel gaan leven en ook dankzij het goedkope werk van de landbouwers en de arbeiders voor zichzelf ingevoerde produkten kunnen kopen. Voor de grote massa, zowat 90% van de bevolking, betekent ontwikkeling landbouw op het platteland, werkloos-

heid, proletariaat en prostitutie in de steden. Hun participatie aan het ontwikkelingsproces komt hun niet ten goede, maar is voor hen eerder nadelig (2). Ontwikkeling mag geen blind streven zijn naar het westers model, maar dient aangepast te worden aan het algemeen ontwikkelingsstadium van de meeste Afrikaanse landen. Vetrekkend *vanuit een traditionele technologie* dient men te zoeken *naar een verbeterde, aangepaste technologie*. Dit veronderstelt een technologie die werkbevorderend is en geen werkloosheid meebrengt. Enkele voorbeelden zijn : een toerisme waarvan de eigen gemeenschap profiteert, een school die jonge ambachtslieden opleidt en de traditionele kunst van de streek beschermt, een school aangepast aan de dagelijkse realiteit, die gelijke kansen biedt aan alle leerlingen.

De URTNA organiseert ook seminaries en colloquia, in samenwerking met instellingen zoals de WHO en de Unie van Arabische omroepen, voor het opstellen van programma's ter bestrijding van tropische ziekten. Zij werkt mee aan projecten voor een Pan-Afrikaans net van tele-communicatie, aan vergaderingen van de Verenigde Naties voor telecommunicatie in Afrika, en deze waar concepten als een nieuwe internationale culturele of informatie orde, de Noord-Zuid dialoog verdedigd worden. Ze neemt deel aan UNO- of Unesco-conferenties over radio en televisie en aan de stichting van een Pan-Afrikaans persagentschap.

Tot de technische problemen waarmee de URTNA geconfronteerd wordt behoren het coördineren van de Afrikaanse netten en een beter gebruik van de grondstations die in Afrika gelegen zijn. Tot de juridische problemen waarvoor de URTNA stappen ter verbetering aanwendt, behoort het internationaal aspect van de auteursrechten die ongunstig zouden uitvallen voor de Afrikaanse omroeporganisaties en niet aangepast zijn aan de Afrikaanse realiteit. Een van haar bekommernissen is het verwerven van de rechten van heruitzending van internationale manifestaties, de reductie van de satelliet-tarieven en de directe programma-uitwisseling per satelliet.

Voor een eigen informatie naar vorm en inhoud

De achttiende algemene vergadering van 1978 ontleedde het thema «naar een

meer authentieke Afrikaanse informatie». Er werd beslist dat radio en televisie geweldbeelden zouden vermijden, dat eerder de werkelijkheid in de landen qua vorming en ontwikkeling zou weergegeven worden, dat de voorkeur zou gegeven worden aan het beeld van een natie in wording met handhaving en versterking van een stabiele staatsstructuur. De vorm waarin de boodschap langs radio en televisie naar voren gebracht wordt, moet aangepast zijn aan de Afrikaanse cultuur, die een woordcultuur is, «une civilisation orale». De perceptie bij het publiek hangt voor een groot deel van deze vorm af. Zo is de persoon die de boodschap overbrengt of de identiteit van de spreker van groot belang, nl. iemand wiens gezag aanvaard wordt door de dorpelingen. De taal moet eveneens aangepast worden. Ze moet eenvoudig en bevattelijk zijn.

De studie van het publiek

Tot de belangrijkste studiethema's behoren in recente jaren in het westers massacommunicatieonderzoek de ontvanger en de gevolgen van de communicatie voor samenleving en individu. Alle westerse omroepen hebben een sterk ontwikkeld kijk- en luisteronderzoekssysteem en laten zich bij hun beleid door de resultaten beïnvloeden. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat de Afrikaanse omroepen dit thema op de URTNA-vergadering van 1979 te berde hebben gebracht.

Ghana, Senegal, Egypte en Tunesië zouden al enkele studies van kijk- en luisteronderzoek uitvoeren. Opgeleid door het Audience Research Department van de BBC heeft de Ghanese omroep reeds heel wat onderzoek op dit terrein verwezenlijkt. Hier werd rekening gehouden met het verschil in levenswijze en de aspiraties van stedelingen en rurale bevolking. Een groep vrijwilligers uit de geletterde bevolking (40%) vrijgesteld van omroeptaks, vult de formulieren in. Onderwijzers en studenten gaan ter plaatse tijdens de vakantie deze formulieren ophalen en controleren. De verplaatsingen in het rurale milieu scheppen heel wat moeilijkheden, b.v. tijdens het regenseizoen. Andere problemen zijn de financiële middelen en de betrouwbaarheid van de weergegeven opinies van de bevolking. In Senegal wordt de medewerking van het publiek gevraagd tijdens de uitzendingen bij wijze van uitgelokte reacties.

Ook wordt een groep vrijwilligers, verdeeld over alle streken en verschillende sociale groepen, uitgezonden om de opinies op band op te nemen, reacties op uitzendingen en eventuele wensen. De verzamelde gegevens worden verwerkt, synthese en conclusies worden op de studiedienst gemaakt. Na drie maanden kunnen de eerste conclusies genoteerd worden. Tunesië meet zijn

luister- en kijkopinie aan de brieven van het publiek die vooral uitgelokt worden bij radio- en televisiewedstrijden, aan telefoonoproepen en kritiek in de pers. Egypte en ook Algerije peilen sporadisch naar waarderingen voor een bepaald programma.

Voor de Afrikaanse omroepen is de kennis van het juiste aantal radio- en televisietoestellen en nog meer van het aantal

(ADVERTENTIE)

NIEUWIGHEDEN

BELANGRIJKE BOEKEN

DAGBLAD TER SPRAKE.

door E. Bloembergen e.a.,
schrijven en discussiëren over dagbladpers, maatschappij en onderneming.

86 Fr

RECLAME TER SPRAKE.

door R.E. Abraham e.a.,
Schrijven en discussiëren over reclame

163 Fr

ONDERNEMING EN MEDIA.

door P. Juin e.a.
Dit boek handelt niet alleen over de dagbladen, maar over de gehele pers alsmede radio en televisie in hun functie als brug tussen ondernemingsland en de andere delen van onze maatschappij

245 Fr

DERDE INTERNATIONALE RUSSELL-TRIBUNAAL. Deel 1.

Documenten, beraadslagingen, resultaten.

400 Fr

ZE ZIEN LIEVER MIJN HANDEN DAN MIJN GEZICHT.

door S. Theunis.
Buitenlandse arbeiders in ons land.

860 Fr

EVOLUTIE VAN DE COMMUNICATIEMEDIA.

door Prof. Dr. Th. Luykx.
Dit overzicht van de ontwikkeling der communicatiemedia beperkt zich niet tot de huidige bestaande massamedia, maar tracht een schets op te hangen van de groei van de nieuwsvoorziening of het informatietransport in de samenleving van onze westerse beschaving.

1.075 Fr

POLITICS AND THE MEDIA.

door M.J. Clark.
Audio-Visual Media for education and research vol. 1.

752 Fr

STANDAARD BOEKHANDEL

Naamsestraat 57, 3000 Leuven

radioluisteraars en televisiekijkers al een hele verworvenheid. Vele landen zijn zeer uitgestrekt en bezitten slechts een rudimentair wegennet. De kostprijs van een kijk- en luisteronderzoek, zeker op continuë wijze uitgevoerd, zou enorm hoog oplopen. Deze research is voor economisch en communicatief onderontwikkelde gebieden zeker niet prioritair. Bovendien zijn de ontvangstmogelijkheden beperkt. Als er al televisie is, functioneert ze in de meeste landen enkel in de steden en voor de elite, voor nog geen 10% van de totale bevolking (3). De radio is in staatshanden en kent weinig of geen concurrentie. De medezeggenschap van het publiek, voor 60-80% analfabeten, zelfs al zou zijn opinie gekend zijn, heeft evenmin als op politiek, sociaal en economisch vlak veel te betekenen.

Geen alarmkreet tegen culturele bedreiging, of tegen het Amerikaans model

Een inzicht in de inspanningen die de Afrikaanse landen leveren voor de afrikanisatie van hun omroep- en programmabeleid, een onderzoek van de Afrikaanse pers die een bewuste taal voert voor een aangepaste ontwikkelingsvorm: «une technologie pour tous, appropriée et adaptée», doet ons afstand nemen van sommige studies die, vertrekkend van een vergelijking tussen Noord- en Zuid-Amerika, of tussen Noord-Amerika en sommige Aziatische landen, stellingen, die de verhoudingen tussen deze continenten op het gebied van de massamedia zouden bepalen, ook van toepassing achten op Afrika, onder veralgemening in een term Derde Wereld. Het is al zo moeilijk om de verscheidenheid op het Afrikaanse continent, ook op het gebied van de massamedia, met voldoende nuancering tot algemene regels te herleiden; ondoenlijk lijkt het de toestanden van Zuid- en Midden-Amerika over de beïnvloeding van massamedia, te veralgemenen tot Afrika.

De alarmkreet van C.J. HAMELINK (4) als zou nooit eerder de verscheidenheid van culturen met de opkomst van de twintigste-eeuwse communicatietechnologieën op een zo massale schaal bedreigd zijn, lijkt ons voor Afrika niet gegrond. Het opkomend toerisme helpt de oude culturen in stand houden. De twee case-studies (5) door hemzelf aangehaald staven eerder dezelfde voorstellingen als die welke we in de voor-

gaande bladzijden maakten. Ook zijn organisatievorm en produkt van de massamedia in Afrika niet Noord-Amerikaans (6). Afrika staat veel dicht bij West-Europa en meer onder Europese invloed. De uiteenzetting boven over de URTNA-organisatie wijst hier duidelijk op. In KATZ' studie *Broadcasting in the Third World*, leren de tabellen (7) dat geen enkel Afrikaans land de Verenigde Staten als model heeft. Wel zouden de Verenigde Staten model staan voor een hele reeks Zuid- en Centraal-Amerikaanse en ook Aziatische landen. Radio en televisie zijn in Afrika gebouwd op Britse, Franse, Belgische, e.a. Europese modellen, en hebben zich aangepast aan de eigen staatsstructuren. De massamedia zijn steeds een emanatie en een onderdeel van de politieke en economische structuren van een land. Men kan moeilijk beweren dat de politieke en economische structuren van de Verenigde Staten deze van de Afrikaanse landen zijn. In Afrika zijn de omroepen staatszenders die zeker geen winstbejag voor de omroeporganisaties en industrieën op het oog hebben. Democratie, pluralisme, participatie, onafhankelijkheid t.a.v. de regering, nieuwe technologische ontwikkelingen die de media tot industrieproducten maken, Open School e.a. zijn zeker geen kenmerken van de Afrikaanse omroepen. In Afrika is televisie uiterst weinig verspreid, de studio's zijn rudimentair uitgebouwd, het personeel is gering in getal. Radio is voor het merendeel gericht op een nationale en of rurale ontwikkelingsrol. Dat de door de elite geaccepteerde Noordamerikaanse invloed bepalend zou zijn voor de rest van de bevolking (8) kunnen we ook niet onderschrijven. De kloof tussen de stedelijke elite (10 tot 15% van de bevolking) en de rurale bevolking (85 tot 90%) is zo groot dat er van beïnvloeding weinig sprake is, wel van afzondering, van dualisme (9). Deze Afrikaanse elite is wel sterk nationalistisch, voert een beleid tot vrijwaring van de traditionele cultuur, herinvoering en herwaardering van authentieke elementen, een landbouw- of rurale samenlevingspolitiek voor de massa waarin vooral het medium radio, m.n. de goedkope transistor, een rol krijgt toebedeeld. Op weinige uitzonderingen na is het peilen van de massamedia evenredig met de economische onderontwikkeling van deze landen. Dat Senegal de voorkeur zou gegeven hebben aan naar westerse normen dure ingerichte stu-

dio's kan eveneens moeilijk beaamd worden (10). Zoals een bezoeker in 1979 het uitdrukte: «Ces studios sont deux fois rien», een eenvoudig lokaaltje waar zelfs de Belgische pioniers uit de jaren 50 niet naijverig op zouden zijn. Deze stellingname hoeft ons niet te verwonderen daar de auteur, C.J. HAMELINK, een kenner is van Zuidamerikaanse mediatoestanden. Zijn literatuurlijst bewijst dat hij slechts uit twee Afrikaanse bronnen put. De overige documenten behoren tot de literatuur uit de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Frankrijk, West-Duitsland. De literatuur uit de Afrikaanse landen zelf, van beleidsvoerders, wetenschappers, journalisten zou hem meer verheldering verschaffen.

Noten

(1) 18 Afrikaanse landen hebben de Franse omroep als model. Voegen we er Zaïre, Burundi en Rwanda aan toe, dan is Frans de hoofdtal van 21 Afrikaanse landen tegenover 14 Engelssprekende gebieden. Zie KATZ, E. en WEDELL, G., *Broadcasting in the Third World*, Londen, 1977, TABLE A.5.

(2) Cf. BAECK, L., *De derde wereld in ontwikkeling*, Leuven, 1979, p. 94-95.

(3) Nemen we Zaïre als voorbeeld. Het aantal TV-toestellen wordt in 1979 op 100.000 geschat op een totale bevolking van eveneens naar schatting 24 miljoen.

(4) HAMELINK, C.J., *Derde wereld en culturele emancipatie*, Amsterdam, 1978.

(5) Mozambique en Tanzania: *idem*, p. 69-75.

(6) *Ibidem*, p. 22.

(7) Tabel A5.

(8) HAMELINK, C.J., *op cit.*, p. 22.

(9) Zie ook HOUIDI, F., *Information et développement; les circuits de la communication sociale en Tunisie*, Doctoraatsthesis, Parijs, 1978.

(10) HAMELINK, C.J., *op cit.*, p. 11.

Verdere bronnen

1. Documenten URTNA, Dakar, december 1977, 1978, februari 1979.

2. *Afrique tribune*, Revue mensuelle internationale d'information politique, économique et culturelle, Dakar, 1978.

3. *Famille et développement*, Revue trimestrielle africaine d'éducation, nr 14-15-16, Dakar, 1978.

4. *World Radio TV Handbook*, Kopenhagen, 1978, volume 32.

5. Zie ook onze artikels *De ontwikkeling van de massamedia en hun functies in de ontwikkelingslanden*, in *Communicatie*, Leuven, nr 3-4, 1976-77 en *De informatie in de Derde Wereld. Een middel tot onderwerping, tot bevrijding of tot ontwikkeling*, in *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, nr 1, 1977.

licentiaatsverhandelingen

leen gilles

patiënt en hulpverlener in de ziekenhuissituatie. een communicatiewetenschappelijke benadering

Fac. Soc. Wet., Leuven, juli 1978, 140 blz.
(Promotor : Prof. dr. G. Fauconnier).

Het ziekenhuis is grondig geëvolueerd : steeds vernuftiger technieken stellen de mens in staat de meest diverse ziekten meester te blijven. Heeft deze tendens echter geen neveneffecten die als minder positief worden ervaren ? Voelt de patiënt zich in sommige opzichten niet gedupeerd in zulk een situatie ? Vanuit onze opleiding hebben we onze aandacht vooral gericht op het communicatieve aspect : is de relatie tussen de patiënt en zijn hulpverlener (arts, verpleger, pastor en/of sociaal werker) niet van die aard dat een adequate communicatie tussen beiden haast utopisch is ? Deze vragen hebben ons geleid bij de literatuurstudie over dit probleem. In een volgende deel dan hebben we - via inhoudsanalyse - een ontleding gemaakt van 30 onthaalbrochures om - via de resultaten ervan - zicht te krijgen op de filosofie, op relationeel en 'communicatief' vlak, die deze brochures, en logischerwijze ook de ziekenhuizen die ze hebben uitgegeven, beheerst.

Wat de literatuur betreft, wordt veelvuldig het inadequaat van de relatie hulpverlener-patiënt aangetoond en aangeklaagd. "In het ziekenhuis heeft zich alles enorm ontwikkeld en uitgebreid : de kunde van de arts, de technische dienst, de verpleegkundige initiatieven, de hygiënische service ... onderontwikkeld bleef echter het belang van de patiënt ...", zo merkt Schipperger op. Doch naast hem zijn er ook anderen zoals Meininger, Bremer, Ley, Skipper en vele anderen die het pregnante van deze situatie in het licht stellen. Daarbij kunnen verschillende onderzoeken worden geciteerd, die deze stellingen staven : Blum, Cassée en Lammers, enz...

Als oorzaak van deze situatie worden verschillende soorten stoornissen geduid : de indruk van de patiënt dat de verpleging het te druk heeft, de sociale afstand tussen dokter en patiënt, de mening van deze laatste dat de eigen vragen futillair zijn, de angst als bemoeizuchtig te worden ervaren, en tevens ook de angst voor het ziek-zijn zelf. Ook het gebrek aan communicatieve vaardigheid, zowel bij de patiënt als bij hulpverlener, werkt inhiberend op een doeltreffende communicatie. Ook zijn er een aantal structureel ingebouwde stoornissen te vermelden : de afwezigheid van een ruimte in het ziekenhuis voor persoonlijke gesprekken, het pover genuanceerde sociale klimaat, de grote en uitsluitende - druk op en de hoge eisen gesteld aan de medische verrichtingen, de verregeande taakverdeling, de noodzaak om eventuele medische fouten te verbergen, enz...

Dit ondanks het feit dat alle auteurs de nood aan adequate communicatie aantonen : onderzoeken vestigen er de aandacht op dat het geven van informatie de verpleegduur van de patiënt verkort (John-

son, 1960), hem psychisch ontspant (Pride, 1968). Andere experimenten, onder andere van Elms en Leonard (1966), Skipper en Leonard (1966), Hendrikson (1966), Tryons en Leonard (1966) tonen ook een samenhang aan tussen het gedrag van de verpleegkundige (vooral dan het communicatieve gedrag) en somatische reacties van de patiënt.

Er worden in de literatuur dan - toch door sommige auteurs - enkele 'oplossingen' naar voor geschoven die tegemoet zouden moeten komen aan deze problemen : het exit-interview en -enquête, de onthaalbrochure, de ombudsman, de patiëntenraad, het instellen van de roepknop, het ontslaggesprek, enz...

Het is echter opmerkelijk dat al deze oplossingen - of toch het grootste deel ervan - de communicatie institutionaliseren : de communicatie wordt in het hospitaal als norm aanvaard en daarom gaat men deze 'organiseren' in bijvoorbeeld het exit-interview, het ontslaggesprek, enz...

De vraag die wij ons daarbij stellen is of deze institutionalisering geen zelf-vernietigende oplossing is : in bijvoorbeeld het exit-interview dat al het nadeel heeft dat het plaatsheeft na de hospitalisatie, en dus de patiënt niet helpt *tijdens* zijn verblijf, of in de onthaalbrochure, is de geleverde en ontvangen informatie slechts gering en handelt over zaken die de patiënt soms triviaal lijken. Doch door het feit dat deze bestaan, voelt de patiënt misschien het communicatieve terrein afgegrensd : buiten deze organisatorisch ingebouwde procédés heeft hij niets te vertellen, het is de grens van wat nog kan. Wat hij bijvoorbeeld in het exit-interview niet kwijtraakt, raakt hij nergens kwijt. Daardoor komt de spontane communicatie in diskrediet, ze verstart in een aantal strakke systemen die lang niet volledig tegemoet komen aan de nood van de patiënt.

Bovendien, en dat is dan een tweede opmerking, zijn al deze 'oplossingen' systeembestendig. Neem bijvoorbeeld de onthaalbrochure : constaterend dat de informatieverlening van hulpverlener aan patiënt lang niet adequaat is, besluit men de onthaalbrochure op te stellen, waarin de patiënt een en ander te weten komt over een aantal essentiële zaken in het ziekenhuis. Daardoor wordt de probleemsituatie - het gebrek aan informatie - enigszins toegedekt, doch allerminst opgelost : de onthaalbrochure verbetert niet in het minst de communicatieve verhoudingen tussen hulpverlener en patiënt. Integendeel, ze verschaft informatie die normaal toch door de hulpverlener dient gegeven, de onthaalbrochure ontslaat hem echter ook van deze - toch zeer elementaire - taak. Het probleem wordt dus 'opgelost' binnen het - tekortschietend - systeem : een gebrekkige communicatie wordt opgelapt door een middel dat niet in het minst de situatie structureel raakt. De hulpverlener heeft nog altijd even weinig tijd, de druk van de ziekenhuisoverheid op medische prestaties is nog steeds even groot, er is nog steeds even weinig ruimte om een persoonlijk gesprek te voeren, de gesprekshiërarchie loopt nog altijd van boven naar onder, enz...

In een tweede deel hebben we een vergelijkende analyse gemaakt van 30 onthaalbrochures uit klinieken van het Vlaamse landgedeelte. Daarbij zien we dat de patiënt eerst en vooral gekapseld wordt in een aantal geboden en verboden. Papieren die hij moet meebrengen, de

onkosten, de dagregeling : dat is belangrijk. De rest is bijzaak : in amper drie regels wordt de patiënt - in het beste geval - erop attent gemaakt dat 'Als hij klachten of vragen heeft, hij zich mag wenden tot de hoofdverpleegster'. Ook getuigen vele brochures van een verbijsterend gebrek aan realiteitszin en een naïviteit die naar het infantiele neigt, beide elementen die duidelijk inhiberend werken op een open communicatie.

Nu willen we hier ook niet naïef-streng zijn : elke vorm van organisatie - en zeker een zulk streng-taakgericht systeem als een ziekenhuis - vergt een aantal structuren die het geheel in stand houden. Een eerste en primordiale eis daarbij is de organisatie van het medisch apparaat, waarbij deze medische functionalisering dient te primeren boven elke andere, en dat niet enkel vanuit deontologisch, doch ook vanuit zuiver economisch gezichtspunt. Dat daarbij veel papieren en formaliteiten komen kijken, is een noodzakelijk kwaad, en we zijn de laatsten om dit aan te klagen, het zou getuigen van een gebrek aan realiteitszin. Meteen is het dan ook logisch dat een aantal niet onbelangrijke functies in het ziekenhuis, zoals de communicatie, ook dienen geïnstitutionaliseerd. Het feit dat er überhaupt zoiets als een onthaalbrochure bestaat - dient te bestaan - wordt door ons dan ook geenszins a priori als een vergissing gezien. Het geeft immers al de garantie dat de tientallen patiënten die dagelijks binnenkomen, dan toch de primaire voorschriften en gewoonten van het ziekenhuis te weten komen. Mee te brengen papieren, dagregeling, menu's : het is nuttig dat de patiënt dit weet, en het is goed dat deze informatie - in een kliniek met honderden patiënten - in een brochure te vinden is. Doch er is meer, en daar gaat het ons om. De brochures getuigen namelijk - en dit wordt in een analyse pas echt duidelijk - van een bepaalde mentaliteit, een waardeschaal waarbij men prioriteiten schept, en bijkomstigheden bepaalt. En tot deze laatste behoort jammer genoeg het communicatieve klimaat tussen hulpverlener en patiënt. En dit lijkt ons tegenstrijdig : een waardeschaal namelijk waarbij de fysieke gezondheid aan de top staat, doch een psychische gezondheid aan de voet. Want inderdaad, een patiënt kan ons inziens niet psychisch o.k. zijn wanneer hij in een kritische fase van zijn leven - of zulk een gang moet het zelfs nog niet gaan - niet vrijuit met zijn dokter kan praten, wanneer deze amper twee minuten op zijn kamer blijft, omringd van een horde assistenten en een hoofdverpleegster, die het duidelijk te druk heeft.

De psychische gezondheid van de mens wordt te zeer geminimaliseerd, dit blijkt ons inziens duidelijk uit de door ons geanalyseerde brochures en de eraan voorafgaande literatuurstudie. En daarin ligt, menen we, toch een flagrante tegenstrijdigheid : de lichamelijke toestand is van groot belang, doch psycho-medisch staat het vast dat de psyche van de mens daarop een enorme invloed heeft, en juist die psyche komt helemaal niet tot haar recht in de ziekenhuissituatie. Natuurlijk, er hangt daarbij veel af van de mate waarin het ziekenhuis al dan niet geboden en verboden strikt toepast. Toch komen we onvermijdelijk tot deze pijnlijke constatacie : de besluiten resulterend uit onze analyse stemmen duidelijk overeen met de situatie die in de literatuur, die in ons geval toch bezwaarlijk levensvreemd kan genoemd worden, geschetst wordt. En dit stemt toch tot nadenken...

BEKNOPTTE BIBLIOGRAFIE

- BALINT, M., *The doctor and his patient and the illness*, New York, International University Press, Nederlandse vertaling : *De dokter, de patiënt, de ziekte*, (Aula Boeken 192), Antwerpen, Utrecht, Het Spectrum, 1965.
- BREMER, J.J.C. B., *De ziekenhuispatiënt. Een hoofdstuk uit de medische psychologie*, Nijmegen, Dekker en Van Der Vegt, 1972.
- BLUM, R., *Hospital and patient dissatisfaction*. Californian Medical Association, St. Francisco, 1958.
- CASSE, Th. en LAMMERS, J., *Mensen in het ziekenhuis. Nieuwe vormen van leidinggeven en communicatie*, Wolters Noordhoff Groningen, 1973
- KEIRSE, M. en J. PEERS, *Patiëntenbegeleiding als een georganiseerde ziekenhuisdienst*, Acco/De Tijdstream, 1976.
- LEY, P., *Communicating with the patient*, London, Staple Press, 1967.
- MEININGER, J.V., *De patiënt en zijn geneesheer. Een bijdrage tot de ontwikkeling van het begrip communicatie*, Proefschrift, Leiden, 1958.
- SKIPPER, J.K. en LEONARD, R.C., *Social interaction and patient care*, Philadelphia, Montreal, J.B. Lippincot, 1965.

(ADVERTENTIE)

DELGAY

**audio-visueel didactisch materiaal
C.C.T.V.**

**koningsstraat 219, 1030 brussel
tel. 02. 219 14 59**

feiten
en
meningen
uit
de
media-
wereld

TONY VERHELLE
EN
WIM VAN DER BIESEN

Na 30 jaar wordt RECLAME door de overheid van de volksrepubliek CHINA weer geduld. Het dagblad «Wen wei po» (oplage 1,2 miljoen ex.), de grootste krant in China na de «Volkskrant», drukte reeds zijn tarieven af en ook de radio- en TV-zenders van Shangai maakten reeds bekend wat eter-reclame bij hen dient te kosten.

•
Naar aanleiding van een persvisie van 3 nieuwe BRT-films verklaarde Hubert van Herreweghe, hoofd van de dienst Drama bij de BRT-Televisie, dat "de VLAAMSE TELEVISIE de GROOTSTE FILMPRODUCENT IN BELGIE is".

Om deze uitspraak te staven maakte de dienst Drama even de stand van zaken op, beginnend bij het seizoen 1973-74. Gedurende die zes jaar realiseerde de BRT niet minder dan 156 werken van eigen bodem, tegen 81 van buitenlandse auteurs gedurende dezelfde periode.

Ook door deze plotselinge explosie (voor het seizoen 79-80 staan 39 eigen produkties op het getouw) krijgen verschillende jonge schrijvers nu de kans het televisiemedium te leren kennen. De schrijver is dus geen probleem meer, maar nu zijn er grote moeilijkheden om regisseurs te vinden. De BRT-huisregisseurs presteren het maximum (3 tot 4 grote produkties per jaar) en de gevestigde filmmakers werken liever aan een eigen produktie.

Volgens Hubert van Herreweghe ligt "de teleurgang van het RITCS" (dat koos voor een theoretisch-wetenschappelijke opleiding i.p.v. een technische, meer praktijkgerichte) aan de grondslag van dit nijpend tekort aan Dramaregisseurs.

•
Volgens een onderzoek van het Amerikaanse opiniepeilingsbureau Bruskin Associates, vindt 33 % van alle Amerikanen de TELEVISIE het meest ONMISBARE HUISMEUBEL. 14 % houdt het bij de kachel en 13 % bij de koelkast en de stereoinstallatie, terwijl 8 % het bed als belangrijkste meubelstuk bestempelt.

•
Eind april werd in de Verenigde Staten de beroemde PULITZERPRIJS toegekend aan het onooglijke weekblad "The Light" uit Point Reyes, Californië. Het "blad" heeft een oplage van 2.700 exemplaren en telt één

volrijds verslaggever en 4 losse medewerkers. Het kreeg de prijs voor "diensten aan de gemeenschap" n.a.v. een reportage over een drugcentrum dat als bedriegerij werd ontmaskerd. Het blad had aan deze reportage 6 maanden gewerkt.

Andere prijzen gingen naar Richard Ben Cramer van de "Philadelphia Inquirer" (voor de 5de opeenvolgende maal onderscheiden) voor een reeks reportages over het Midden-Oosten (internationaal) en James Risser (2de maal) van "The Des Moines Register" (nationaal).

Ook cartoonist Herbert Block van de "Washington Post" en de romancier Robert Pen Warren werden gelauwerd.

De Pulitzerprijzen zijn een creatie van Joseph Pulitzer (in 1917) en worden nu uitgereikt door de Columbia University. Er zijn onderscheidingen op het vlak van literatuur, journalistiek, fotografie en poëzie.

•
De WERKGROEP MEDIA, die voor de Nederlandse Omroep nieuwe technieken bestudeert, maakte onlangs bekend dat de NOS-televisie nog dit jaar TELETEXT-programma's zal uitzenden. De interne proefperiode zou daarmee worden afgesloten.

Ook met VIEWDATA, een soortgelijk systeem dat via telefoonlijnen gaat en door de Nederlandse PTT wordt uitgebaat, is men in Nederland in een vrij ver gevorderd proefstadium.

•
Met de woorden "Ik ben een beetje moe. Tot wederhoren...wie weet..." nam JAN VAN ROMPAEY op 29 april 1979 afscheid van zijn publiek en van zijn zondagmiddag-radioprogramma "JAN EN ALLEMAN". Dit programma is gedurende vijf jaar op antenne geweest en was in die tijd uitgegroeid tot een der meest beluisterde radio-uitzendingen in Vlaanderen. Jan Van Rompaey stopte met het programma, dat hij zelf samenstelde en presenteerde, "omdat de zware last en de morele druk de laatste tijd té sterk waren toegenomen".

•
Ondanks de vele geruchten in die richting is de eerbiedwaardige TIMES tot op heden nog NIET VERSCHENEN. Een poging om in april op de persen van de Turkse krant "Tercuman" te Frankfurt een wekelijkse editie te drukken werd door de West-Duitse

drukkersvakbond belet uit solidariteit met hun Britse collega's. Ondertussen zijn op de Times nog altijd 1200 werknemers in dienst (waaronder de journalisten) omdat hun vakbonden reeds een akkoord hebben met de direktie. Een woordvoerder van de raad van beheer van de Times zei onlangs dat de eigenaar, lord Thomson, er voorlopig niet aan denkt de titels te verkopen hoewel reeds een zestal gegadigden zijn komen opdagen "van wie de ene al respectabeler is dan de andere" aldus de woordvoerder.

Van de drie GOUDEN PALMEN die dit jaar op het FESTIVAL VAN CANNES werden uitgedeeld gaat er één naar Raoul Servais voor zijn kortfilm "Harpya". De andere 2 gingen ex-aequo naar "Apocalypse now" van Francis Ford Coppola en "Die Blechtrommel" van Volker Schlöndorff. De Russische film "Siberiade" kreeg de speciale prijs van de jury.

De prijs voor de beste regie ging naar regisseur Terence Malick voor zijn "Days of Heaven". Als beste vrouwelijk vertolkster werd Sally Field aangeduid voor haar prestatie in "Norma Rae" en de beste mannelijke acteur werd Jack Lemmon in "The China Syndrome".

Bij de korte films werd naast de gouden palm voor "Harpya" ook nog een prijs toegekend aan "Boom", een tekenfilmje over de groei van de wapenhandel gerealliseerd door de Tsjech Bretislav Pojar.

De vereniging van filmcritici (FIPRESCI) bekroonde van haar kant naast "Apocalypse Now" nog "Black Jack" en "Angi Vera", 2 films uit de nevenmanifestatie "Quinzaine des réalisateurs".

Begin mei waren er ernstige geruchten dat het Brusselse socialistische dagblad "Le Peuple" en zijn nevenuitgaven "Le Monde du Travail" en "Le Travail" op 1 juni 1979 zouden VERDWIJNEN. Op 29 mei besliste de algemene vergadering van de samenwerkende vennootschap SODEPE, uitgeefster van de betreffende bladen, dat de drie kranten hun publicatie alleszins zouden verder zetten tot 31 december 1979. Wel werd er een vereffenaar aangesteld, Meester Henry Lebeau, die de benarde financiële toestand zal pogen te saneren om aldus het faillissement van de krantengroep te vermijden. Tevens werd de oud-kamer voorzitter Edmond Leburton met eenparigheid van stemmen opnieuw verzocht het voorzitterschap van de uitgevers-

maatschappij op zich te nemen. Leburton had einde 1979 zijn ontslag ingediend. Onder de titel "Réflexions sur une décision" richtte Leburton zich in een uitgebreid commentaarartikel (31 mei 1979) tot de lezers van de krantengroep. Na een analyse van de toestand stelde hij o.a. de vraag "of de rechtstreekse binding van de kranten aan de politieke partij in de ogen van bepaalde lagen van de bevolking geen handicap is".

Eind juni werden, wellicht door toedoen van de vereffenaar, 12 journalisten en 6 bedienden ontslagen. Hiertegen kwam een felle reactie van de socialistische bediendenvakbond (B.B.T.K.), die een intrekking van de ontslagen eiste.

Volgens deskundigen in het persmilieu zijn de drie kranten in vereffening, op sterven na, dood.

Uit een onderzoek bij Franse kinderen tussen twee en vijf jaar bleek dat nagenoeg de helft van deze kleuters de TELEVISIE BOVEN HUN OUDERS verkoos. 44 % van de kinderen hebben meer aan de televisie dan aan hun vader, terwijl 20 % het kleine scherm boven hun moeder verkoos. Een en ander werd meegedeeld op een congres over kinderpsychiatrie te Madrid. Het onderzoek wees verder nog uit dat TV-kijken de agressiviteit bij kinderen verhoogt, hun nachtrust verkort en hun concentratievermogen gevoelig vermindert.

De afgelopen maanden hebben de DRIE GROTE AMERIKAANSE TELEVISIENETTEN een zeer verbeterd MACHTSSTRIJD uitgevochten die vooral eind februari zeer scherpe vormen aannam. Zo werd op zondagavond 11 februari door de drie netten resp. "Gejaagd door de wind", "Een vlog over het koekoeksnest" en een 4 uren durende Elvis Presley-show uitgezonden. Alleen deze televisieavond kostte de 3 netten 400 miljoen BFr. De reden voor deze "artificiële en destructieve waanzin" (een CBS-direkteur zelf aan het woord) is het feit dat 4 keer per jaar, in februari, mei, juli en november, door gespecialiseerde instituten wordt uitgemaakt welk net de sterkste waarborgen biedt op publicitair vlak. De kijkdichtheid wordt o.a. ook uitgedrukt in punten en één punt vertegenwoordigt voor de netten zo'n 900 miljoen BFr. winst of verlies wanneer met de reclamebureaus wordt onderhandeld.

Na deze machtsontplooiing moeten de kijkers het dan weer met heel wat minder stellen en het publiek begint dan ook stilaan genôg te krijgen van deze onzinnige toestanden. Volgens een recente opiniepeiling van de "Washington Post" kijkt 55 % van de ondervraagden heel wat minder TV dan 5 jaar geleden en is 36 % zelfs bereid te betalen voor programma's zonder reclame-spots. Op hetzelfde moment legde een onafhankelijke commissie de Amerikaanse regering een verslag voor over "de werking van de televisie als openbare dienst". Het initiatief van een zender als openbare dienst werd in 1967 genomen door de Johnson-administratie met het oprichten van de Public Broadcasting System (PBS) dat 280 stations groepeerd en waarvan de reclameloze programma's in kwaliteit doorgaans flink boven het gemiddelde van de grote 3 liggen.

Ondanks haar conclusie dat "het te laat is om een soort gecentraliseerd systeem uit te dokteren zoals de BBC in Groot-Brittannië" (de argumenten hierover worden zeer vaag gehouden) stelt de commissie voor de begroting van PBS (thans 4,5 miljard BFr.) te verdrievoudigen en via de "belasting op het gebruik van etergolven door commerciële zenders" nog 6 miljard BFr. extra te bekomen.

Worden aan de ene kant deze voorstellen door de aanhangers van de televisie als openbare dienst nog veel te zwak genoemd, dan is aan de andere zijde het hek volledig van de dam. Waarschuwingskreten vanwege de privénetten als vrijheid in gevaar, censuur, staatstelevisie enz. zijn dan ook schering en inslag.

Een ding staat echter nu al vast : zoals het er op het ogenblik bij de commerciële netten aan toe gaat geven ze zelf het grootste argument voor hun verdwijning en lopen zo hun ondergang tegemoet.

De OSCARS gingen dit jaar hoofdzakelijk naar Vietnamfilms. "The Deer Hunter" van Michael Cimino, hét Vietnam-epos bij uitstek, kreeg vijf Oscars, waaronder deze voor de beste film en deze voor de beste regisseur.

Jane Fonda en John Voight werden bekroond als de beste actrice, respectievelijk acteur voor hun vertolking in een andere Vietnamproductie : "Coming Home", van Hal Ashby.

Bij de bespreking van de ontwerp-begroting van de BRT voor 1980 heeft de Raad van

Beheer zich voorgenomen de voogdijminister, Mevr. R. De Backer, in te lichten over het feit dat de Vlaamse gemeenschap nagenoeg 60 % van het totale KIJK- EN LUISTERGELD betaalt, terwijl de BRT slechts 50 % van de dotatie ontvangt. Bovendien is deze dotatie aanzienlijk kleiner dan de opbrengst van het kijk- en luistergeld. Volgens Prof. Verhulst, voorzitter van de Raad van Beheer, "is dit nu zeker niet meer te verantwoorden".

Op 18 mei 1979 vierde het katholieke dagblad "Het Belang van Limburg" zijn HONDERDJARIG BESTAAN met een luisterrijke academische zitting te Hasselt. Het huidige dagblad werd onder de titel "Het Algemeen belang der Provincie Limburg" als weekblad opgericht in 1879 door Nicolas Theelen. Zijn zoon Frans Theelen vormde het in 1933 om tot een dagblad met als titel "Het Belang van Limburg". Hubert Leynen (die z'n hoofdteksten ondertekende met "Tenax") werd hoofdredacteur en bleef dit tot in 1976, toen hij werd opgevolgd door de huidige redactiehoofd Hugo Camps. Ondertussen was het eenmansbedrijf in 1953 omgebouwd tot de naamloze vennootschap

Concentra met Jan Baert als directeur. De oplage van de krant evolueerde van 42.548 ex. in 1958 tot 61.227 ex. in 1968 en tot 86.514 ex. in 1978.

Ter gelegenheid van het eeuwfeest verscheen ook een jubileumnummer dat precies 100 bladzijden bevatte. In deze lijvige krant werden het verleden, het heden en de toekomst zowel van de provincie Limburg als van het jubilerende dagblad uitvoerig belicht.

VIER AMERIKAANSE KRANTEN hebben toestemming gekregen om KANTOREN te openen in de Chinese hoofdstad BEIJING. Het gaat hier om de "New York Times", de "Washington Post", de "Los Angeles Times" en de "Wall Street Journal". AP en UPI van hun kant zijn reeds enkele maanden aanwezig in de Chinese hoofdstad. China heeft dan ook visa aangevraagd om correspondenten van de Chinese "Volkskrant" naar Washington te sturen.

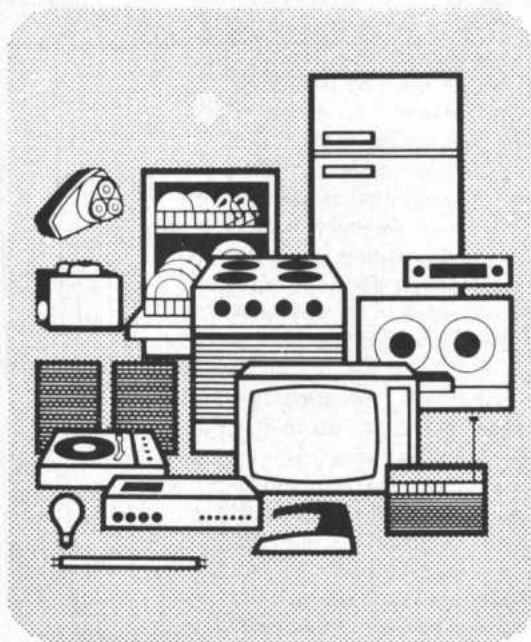
Op 22 mei 1979 had in de lokalen van de Vrije Universiteit te Brussel de uitreiking plaats van de 18de "PERSPRIJS FRANS

THEELEN". Laureaat werd Luc Tessens, oud-student van het Centrum voor Communicatiewetenschappen van de K.U.Leuven, met z'n eindverhandeling "Het Faillissement van de Standaardgroep. Materiaalverzameling en explorerend onderzoek". Deze studie werd bekroond "wegens het moeilijk onderwerp en de zeer persoonlijke verwerking".

Na 10 jaar OMROEPWET in Nederland vinden velen de tijd gekomen om zich eens te bezinnen. Zo worden er vragen gesteld omtrent een betere verdeling van de zendtijd door bijv. omroepverkiezingen i.p.v. de huidige hoofdentelling van de abonnées op de programmabladen (waarmee de omroepverenigingen in een vicieuze cirkel zitten).

Hamvraag en tegelijkertijd grote vrees van de zuilen is dat de NOS op weg is om de zuilen boven het hoofd te groeien, waarbij deze vrees tot satellieten gedegradeerd te worden. Het laatste woord is hier duidelijk nog niet gesproken.

(ADVERTENTIE)

Een complete gamma ultra-moderne toestellen, ontworpen voor uw vrije tijd en uw comfort. Een niet te vergelijken prijs voor z'n kwaliteit. Een verzekerde naverkoop-dienst en waarborg over de gehele wereld.

PHILIPS

H14

De Amerikaanse filmacteur John WAYNE OVERLEED op 11 juni 1979 te Los Angeles. Wayne - pseudoniem van Marlon Michael Morrison - was 72 jaar en werd als de "laatste cowboy" en als verpersoonlijking van de "western" beschouwd. Reeds op 19-jarige leeftijd kwam hij bij de film en in 1930 vertolkte hij z'n eerste hoofdrol in "The Big Trail" van Raoul Walsh. Nadien was hij de held in meer dan 200 films. Hij trad meestal op als cowboy of als militair. Wayne was de meeste geliefde acteur van cineast John Ford, met wie hij o.a. "Stagecoach" (1939), "Fort Apache" (1948), "The Quiet Man" (1952) en "The man who shot Liberty Valance" draaide. Andere bekende films zijn: "The Green Berets", een verheerlijking van de Amerikaanse tussenkomst in Vietnam, "True Grit", waarvoor hij in 1970 de Oscar kreeg en "The Shootist", z'n laatste film waarin hij zowat z'n eigen leven vertolkt. Wayne was ook politiek sterk geëngageerd; hij stond bekend als een ultra-conservatief, een scherp anti-communist en een fel nationalist.

Uit de constante STIJGING van de WINSTEN die de STICHTING ETERREKLAME (STER) boekt (in 1967 660 miljoen BFr., in 1978 2,5 miljard BFr.), blijkt dat de belangstelling voor de Ster vanwege de adverteerders blijft groeien. Uit het recente Sterjaarverslag blijkt merkwaardig genoeg ook dat de radioreclame zich sterker manifesteert dan deze op TV. De overvraag blijft er trouwens stijgen terwijl ze zich op de televisie gestabiliseerd heeft. Omwille van deze overvraag heeft men op de TV de gemiddelde contractgrootte van 678 seconden per jaar in 1978 moeten terugbrengen tot 517 seconden. Op de radio evolueerde dit van 460 seconden in 1977 tot 332 seconden dit jaar. Uit het verslag komt ook duidelijk naar voor dat ondanks alle kritiek op de Ster deze laatste een ijzersterke positie heeft verworven zodat felle tegenstanders van reclamespots nog een heel tijdje mogen wachten, tenzij de Nederlandse burger plots zoveel burgerzin aan de dag legt dat hij of zij bereid is jaarlijks minstens 40 gulden omroepbijdrage extra te betalen. De Ster is dus gezond (financieel gezien) en de tegenstanders kunnen zich nu tot taak stellen te verhinderen dat zij al te zeer om zich heen grijpt in haar zoektocht naar meer zendtijd.

De Nederlandse omroepzult TROS heeft er weer iets nieuws op gevonden om

GOEDKOPE MAAR TOCH POPULAIRE PROGRAMMA'S te produceren. Van de ettelijke honderden meters niet gebruikte pellicule die werd geschoten bij het maken van een succesfilm (maar door de regisseur blijkbaar te min bevonden) maakt men een televisiefeuilleton door ze in te lassen in de oorspronkelijk film. Zo werd al een feuilleton gemaakt van "Soldaat van Oranje" van Paul Verhoeven en bestaan er plannen om hetzelfde te doen met de films "Pastorale" en "Dokter Vlimmen".

De uitbreiding van het TWEDE BRT-TV-NET, die voor 1979 gepland was, zal wegens personeelsproblemen niet kunnen verwezenlijkt worden. Aldus een mededeling van de minister van Nederlandse Gemeenschapszaken, R. De Backer, tijdens de bespreking van het mediabeleid in de bevoegde commissie van de Nederlandse Cultuurraad. De minister hoopt dat deze uitbreiding alleszins in 1980 zal kunnen uitgevoerd worden, omdat het tweede net tot nu toe een doeltreffend wapen is gebleken tegen de mededinging van buitenlandse televisiezendders. De BRT trekt 66 % van de Vlaamse kijkers, hoewel het tweede net de totale zendtijd slechts met 14 % heeft doen toenemen.

In een rapport van de NOS "SATELLIET-OMROEPEN in de jaren tachtig" wordt in bijna alle hoofdstukken gewag gemaakt van de belangrijke rol die een eventuele Luxemburgse RTL-satelliet zou spelen in West-Europa. Het programma-aanbod van RTL zou dan nog meer aangepast worden aan een zo breed mogelijk publiek. Dit zou volgens het rapport een verschuiving te weegbrengen van het kijkgedrag waardoor een aantal andere landen veranderingen zouden moeten aanbrengen in de eigen programmerie om de gunst van de kijker terug te winnen.

Zogenaamde moeilijke programma's zouden dan bijna helemaal de plaats moeten ruimen voor amusements-, film- en aanverwante producties waarvoor op de internationale markt letterlijk zou gevochten worden. Maar ook hier zou RTL door zijn reclame-inkomsten met de "grootste vissen" gaan lopen. In ieder geval een evolutie die weinig goeds voorspelt voor de toekomst van één van onze belangrijkste informatiemedia.

Vanaf 1 januari 1980 begint de Nederlandse Televisie met een JEUGDJOURNAAL, dat vijf keer per week tussen 17 en 18 uur zal worden uitgezonden. Het programma zal zich speciaal richten tot kinderen van 7 tot 12 jaar en het zal zowel nieuws bevatten dat belangrijk is voor kinderen, als "gewoon" nieuws, dat echter in een begrijpelijke taal zal gesteld worden. Voor dit kinderjournaal zullen vijf extra-personeelsleden worden aangeworven. Tevens wordt gedacht aan de oprichting van een kinder-redactieraad, die mee zou beslissen over de keuze van de uitbouw van de onderwerpen.

Ook bij de BRT denkt en praat men reeds enkele jaren over een jeugdjournaal, doch tot nog toe bleef het hier alleen bij plannen.

Adverteerders in dit nummer

Het Belang van Limburg	17
Standaard Boekhandel	19
Delgay	
Philips	25
Gemeentekrediet	29
inelco	33
Kluwer	34

uit de tijdschriften

JOURNALISM QUARTERLY

Uitgegeven door : School of Journalism,
University of Minnesota,
Minneapolis 55455A

Vol. 56, nr. 1, lente 1979.

Dean M. KRUGMAN, *FCC Commissioner, Legal Assistant and Staff Perceptions of Cable TV*, 3
Harry H. STEIN, *American Muckrakers and Muckraking : The 50-Year Scholarship*, 9
Michael RYAN, *Attitudes of Scientists and Journalists Toward Media Coverage of Science News*, 18
Clyde Z. NUNN, *Readership and Coverage of Science and Technology in Newspapers*, 27
Ernest F. LARKIN and Gerald L. GROTTA, *A Market Segmentation Approach to Daily Newspaper Audience Studies*, 31
Kent R. MIDDLETON, *Copyright and the Journalist : New Powers for the Free-Lancer*, 38
F. Dennis HALE, *A Comparison of Coverage of Speech and Press Verdicts of Supreme Court*, 43
Marilyn JACKSON-BEECK, *Interpersonal and Mass Communication in Children's Political Socialization*, 48
Theresa G. SISKIND, *The Effect of Newspaper Design on Reader Preferences*, 54
Dennis T. LOWRY, *Population Validity of Communication Research : Sampling the Samples*, 62
Kenneth O'REILLY, *The Times of London and the Bolshevik Revolution*, 69
W.J. HOWELL, Jr., *Ireland's Second TV Channel : Seeking National Culture and Viewer Choice*, 77
Bruce A. AUSTIN, *Public Interest Programming by Commercial Network Affiliates*, 87
Jeffrey BIERIG and John DIMMICK, *The Late Night Radio Talk Show as Interpersonal Communication*, 92
Stephen E. RADA, *KIPC-FM Pueblo Indian Radio : Case Study of a Failure*, 97
E.F. EINSIEDEL and M. Jane BIBBEE, *The News Magazines and Minority Candidates—Campaign '76*, 102
C. Richard HOFSTETTER and Cliff ZUKIN, *TV Network Political News and Advertising in the Nixon and McGovern Campaigns*, 106
Sophia PETERSON, *Foreign News Gatekeepers and Criteria of Newsworthiness*, 116
Robert W. JEFFERS, Ronald E. OSTMAN and Curtis ATKINSON, *Mass Media Availability and Use in a Mental Institution*, 126

Robert E. BALON, William R. CANNING and Thomas LINDLOF, *How Presence of Award-Winning Ads Affects Viewer Perception and Recall*, 134
Robert L. STEVENSON, *Use of Public Television by Blacks*, 141
John W. WINDHAUSER and Guido H. STEMPERL III, *Reliability of Six Techniques for Content Analysis of Local Coverage*, 148
William D. SEMLAK, *Effects of Media Use on Foreign Student Perceptions of U.S. Political Leaders*, 153
Donna LEE DICKERSON, *Retraction Statutes and Their Constitutional Implication*, 157
Starr D. RANDALL, *Effects of Electronic Editing on Error Rate of Newspaper*, 161
Michael W. SINGLETARY and Marianne COWLING, *Letters to the Editor of the Non-Daily Press*, 165
Joey REAGAN and Jayne ZENATY, *Local News Credibility : Newspapers vs. TV Revisited*, 168
Gilbert Len FOWLER, Jr., *Predicting Political News Coverage by Newspaper Characteristics*, 172
Stephen HARTGEN, *How Four U.S. Papers Covered the Communist Chinese Revolt*, 175

COMMUNICATION RESEARCH

Uitgegeven door : Department of Journalism,
University of Michigan.

Vol. 6, nr. 2, april 1979.

Gary O. COLDEVIN, *Satellite Television and Cultural Replacement Among Canadian Eskimos : Adults and Adolescents Compared*, 115
Andre H. CARON, *First-Time Exposure to Television : Effets On Inuit Children's Cultural Images*, 135
Philip PALMGREEN, J.D. RAYBURN II, *Uses and Gratifications and Exposure to Public Television : A Discrepancy Approach*, 155
Deanna CAMPBELL ROBINSON, Jerry F. MEDLER, B.K.L. GENOVA, *A Consumer Model for TV Audiences : The Case of TV Violence*, 181
John W. DIMMICK, *The Gatekeepers : Media Organizations As Political Coalitions*, 203
George GERBNER, Larry GROSS, *Editorial Response : A Reply to Newscomb's "Humanistic Critique"*, 223
Steven H. CHAFFEE, Glen BROOM, *Mass Communication and Domination*, 231

JOURNAL OF COMMUNICATION

Uitgegeven door : Annenberg School Press
en Annenberg School of Communications,
University of Pennsylvania.

Vol. 29, nr. 2, lente 1979.

Leo BOGART, *Editorial Ideals, Editorial Illusions*, 11
Janet S. SANDERS and William L. ROBINSON, *Talking and Not Talking About Sex : Male and Female Vocabularies*, 22
Roland S. HOMET, Jr., *Communications Policy Making in Western Europe*, 31
Donald F. CAETANO, *The Domestic Arms Race*, 39
The Politics of Language : 47
William F. MACKEY, *Language Policy and Language Planning*, 48
Alison D'ANGLEJEAN, *54 French in Quebec*
Mary I. BRESNAHAN, *English in the Philippines*, 64
Alexander SAPIENS, *Spanish in California : A Historical Perspective*, 72
Alicia POUSSADA, *Bilingual Education of the U.S.*, 84
Rose LEE HAYDEN, *Toward a National Foreign Language Policy*, 93
Edward KELLER and Ronald ROEL, *Foreign Languages and U.S. Cultural Policy : An Institutional Perspective*, 102
Richard E. WOOD, *Language Choice in Transnational Radio Broadcasting*, 112
Humphrey TONKIN, *Equalizing Language*, 124
Third World News and views : 134
James F. MARSON, *International Affaires Coverage on U.S. Network Television*, 136
Jeff CHARLES, Larry SHORE, and Rusty TODD, *The New York Times Coverage of Equatorial and Lower Africa*, 148
John T. McNELLY, *International News for Latin America*, 156
Fernando REYES MATTA, *The Latin American Concept of News*, 164
Mustapha MASMOUDI, *The New World Information Order*, 172
Narinder K. AGGARWALA, *What is Development News ?*, 180
UNESCO's Mass Media Declaration : A Forum of Three worlds (text on pp. 190-191), 186
Elena ANDROUNAS and Yassen ZASOURSKY, *Protecting the Sovereignty of Information*, 186
Rosemary RIGHTER, *Who Won ?*, 192
Kaarle NORDENSTRENG, *Behind the Semantics—A Strategic Design*, 195
Thomas F. CARNEY, *Currents in Organizational Communication, an essay review*, 200

QUARTERLY JOURNAL OF SPEECH

Uitgegeven door: Speech Communication Association, Department of Communication Arts. University of Wisconsin-Madison.

Vol. 65, nr 2, april 1979.

Richard P. FULKERSON, *The Public Letter as a Rhetorical Form: Structure, Logic, and Style in King's "Letter from Birmingham Jail"*, 121
Halford ROSS RYAN, *Roosevelt's First Inaugural: A Study of Technique*, 137
John H. O'DONNELL, III, *Logan's Oration: A Case Study in Ethnographic Authentication*, 150
Ruth McGAFFEY, *Group Libel Revisited*, 157
David S. KAUFER, *Point of View in Rhetorical Situations: Classical and Romantic Contrasts and Contemporary Implications*, 171
Ruth Anne LARK and Jesse G. DELIA, *Topoi and Rhetorical Competence*, 187
Robert N. GAINES, *Doing by Saying: Toward a Theory of Perlocution*, 207
Dean E. HEWES, *Some Recent Contributions to Communication Research Methodology*, 218

PRESSE ACTUALITE

Uitgegeven door: Bayard-Presse, 5, rue Bayard, 75380 Paris

Nr. 136, april 1979.

Gilles FABRE-ROSANE, *Les salaires des journalistes*, 8-17
Christian GENICOT, *Rencontre avec Gérard Carreyrou*, 18-23
René PUCHEU, *Le journal est-il une "école parallèle" ?*, 24-33
Alain FAUJAS, *Les rapports difficiles de la presse et de la poste*, 34-39
Annie CIPRA, en Christian HERMELIN, *Analyse de presse: Les hebdomadaires d'information générale*, 40-46
Bernard LOUIS, "Maintenant", 47
Marc CLAIRVOIX, "Clair Foyer" fête ses 25 ans, 48-55
Jean-Mouis GUERENA, *La presse espagnole*, 56-63

Nr. 137, mei 1979.

Christian HERMELIN, *La drôle de guerre*, 4-5
Bernard LOUIS, *Entretien avec Jacques Piot (Livre CGT)*, 8-13
Rémy Bellon, *La presse militaire*, 14-17
Pierre CHATIGNOUX, *Entretien avec Philippe Gallard (Information sociale)*, 18-20
Yves L'HER, *La diffusion des quotidiens français*, 21-33
Yves GUILLAUMA, *Entretien avec Jean Priet (Bibliothèque Nationale)*, 34-41
Annie CIPRA, en Christian HERMELIN, *Analyse de presse: la presse féminine*, 42-47
Olivier HYAFIL, *La presse musicale*, 48-53
Elaine BAYMA en Ricardo ACCIARIS, *Le ro-*

man-photo au Brésil, 54-58
Christian GENICOT, *Entretien avec Patrick Poivre d'arvor (Antenne 2)*, 59-63

Nr. 138, juni-juli-augustus 1979.

Jef TOMBEUR, *Une agence originale: l'ADIR, de Strasbourg*, 6-7
René PUCHEU, *En suivant le Tour de France*, 10-19
Olivier HYAFIL, *Entretien avec Jean Lacouture*, 20-23
Anita MICHALOWSKA, *Où en est la presse féminine*, 24-32
Bernard LOUIS, *Les quotidiens d'extrême-gauche*, 33-35
Gilles FABRE-ROSANE, *Qui sont les journalistes ?*, 36-45
Jean MARCHAND, *La presse des consommateurs*, 46-51
Bernard LOUIS, *Entretien avec Gérard Worms*, 52-56
Jean-Claude SERGEANT, *La presse britannique... en semi liberté*, 57-62
J.C., "L'Union", *quotidien du Gabon*, 63.

MASSACOMMUNICATIE

Uitgegeven door: Stichting tot bevordering van de studie van Massacommunicatie, postbus 258, Nijmegen, Nederland.

Jg. 7, nr. 1, februari 1979.

Kees BRANTS, *Declaraties en Communicaties*, 1-12
Diederik KERSTEN en Oene WIEGMAN, *De televisie als leermiddel voor de open school. Het verslag van een enquête*, 22-28
De invloed van de TV-serie "Roots", (Studok - Dossier, N.O.S.), 28-33

Jg. 7, nr. 2, april 1979.

Nol REIJNDERS en Cees VAN RIEL, *Sommatie '79. Recente ontwikkelingen in het massacommunicatie-onderzoek; wensen en grenzen*, 33-44
Benno STOPPELMAN, *Do media reach those who they want to reach ?*, 45-54
Paul HENDRIKSEN, *Omroepen in de woestijn*, 55-66
Cees VAN RIEL en Henk VERHAGEN, *Probleemervaring, informatiezoekend gedrag en gemeenteverlichting*, 67-72

Jg. 7, nr. 3, juni 1979.

Denis McQUAIL, *The uses and gratifications approach: past, troubles and future*, 73-89
Cees HAMELINK, *Informatica en een nieuwe informatieorde*, 90-103.

GAZETTE

International Journal for mass communication studies.
Uitgegeven door: KLUWER, B.V. p.o.b. 23, Deventer (Nederland)

Vol. XXV, nr 2, 1979.

Elihu KATZ, *Get out the car. A case study on the organization of policy research*, 75
Benjamin CHAPINSKY, *Ethnic and their media: a specific documentation of Polonia in the United States*, 87
Eugene F. SHAW, *Agenda-setting and mass communication theory*, 96
Douglas A. BOYD and Jim KUSHNER, *Media habits of Egyptian gatekeepers*, 106
Marian PEHOWSKI, *Normalcy and the Shanghai daily press*, 114

RUNDFUNK UND FERNSEHEN

Uitgegeven door: Hans-Bredow-Institut an der Universität Hamburg
Hamburg 13, Helmthuderstrasse 21.

Jg. 27, nr. 1, 1979

Michael KRZEMINSKI, *Zugangsprogramme im öffentlich-rechtlichen Fernsehen*, 3
Louis BOSSHART, *Das Weltbild der Fernseh-Unterhaltung*, 30
Inge FESSMANN, *Die Rundfunksysteme der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der Schweiz im Rechtsvergleich*, 40
F.K. JAKOBSH, *Das Hörspiel in Kanada*, 52
X., *Urteil des Verwaltungsgerichts Mainz zur Klage des Zweiten Deutschen Fernsehens gegen das Land Hessen wegen Ausübung der Rechtsaufsicht*, 59
Jg. 27, nr. 2/3, 1979
X., *Zu diesem Heft*, 141
Wolfgang HOFFMANN-RIEM, *Die Zukunft des Rundfunks - ein Verfassungsproblem*, 143
Dieter STAMMLER, *Zusammenwirken von privatem und öffentlich-rechtlichem Medienbereich*, 171
Will TEICHERT, *Region als Bedarfskategorie - Zur Bedeutung und Karriere eines medienpolitischen Konzeptes*, 184
Rolf-Rüdiger HOFFMANN en Hans J. KLEINSTEUBER, *Ökonomische Aspekte der neuen Medien*, 203
Manfred JENKE, *Mehr Konsum oder bessere Kommunikation ?*, 222
Harry PROSS, *Programmrealität und Programmutope in der Demokratie*, 231
Hendrik SCHMIDT, *Die Zukunft des Rundfunks und das Problem der Relevanz*, 239
Diter ROß, *Der deutsche Rundfunk - ein "Rundfunk der alliierten" ?*, 252
Wolfgang TINNEFELDT, *Rundfunk in Großbritannien - Perspektiven jenseits des Duopols*, 264
Hans Heinz FABRIS, Benno SIGNITZER, *Die U.S.A.*, 270
Kees VAN DER HAAK, *Die Zukunft des Rundfunks in den Niederlanden*, 278
Hans Heinz FABRIS, Benno SIGNITZER, *Die Zukunft des Rundfunks in Österreich: noch alles offen ?*, 288
Gert OPITZ, *Die Entwicklung der elektronischen Medien in Frankreich*, 295
Klaus WINCKLER, *Japan: Rundfunkfreiheit im dualen System ?*, 304
Michael SCHACHT, *Kabelfernsehen in West-Europa*, 313
X., *Osterreich: Private Netzträgerschaft im Kabelfernsehen* 2326

Astera

de progressieve en automatische
spaarformule van
het Gemeentekrediet.
Opdat elke frank
optimaal rendeert!

*Automatisch sparen van een Depositoboekje in Kasbons,
Groeibons «Formule Plus» of Kapitalisatiebons van het
Gemeentekrediet.*

Vraag de uitgebreide ASTERA-brochure bij een agent van
het Gemeentekrediet uit uw buurt. U vindt zijn adres in de
Gouden Gids onder de rubriek «Banken».

Sparen bij het
Gemeentekrediet
zeker en vast

uit de literatuur

TELEVISIE

Hans-Friedrich FOLTIN und Gerd WÜRZBERG,
Arbeitswelt im Fernsehen. Versuch einer Programmanalyse,
Pahl-Rugenstein Verlag, Köln, 1975, 124 blz.

Door middel van een uitvoerige kwantitatieve analyse van één maand ARD en ZDF-TV-programma's, aangevuld met enkele kwantitatieve en kwalitatieve steekproefmatige deelanalyses, willen de auteurs nagaan in welke mate en hoe de 'arbeids wereld' op de TV aan bod komt. De conclusie is realistisch én relativerend: de 'arbeids wereld' (hiermee wordt zowel de arbeids-, consumptie-, woon- als vrijetijdssituatie van de loonafhankelijken bedoeld) is in het TV-aanbod weinig of niet vertegenwoordigd; waar ze wél ter sprake komt (o.a. in enkele 'progressieve' programma's is ze systeembevestigend.

J.S.

Rupert NEUDECK (Hrsg.),
Den Dschungel ins Wohnzimmer. Auslandsberichterstattung im bundesdeutschen Fernsehen,
Medium Dokumentation 7, Verlag Haus der Evangelischen Publizistik, Frankfurt/Main, 1977, 198 blz.

Een bespreking van deze publikatie zou een boek op zichzelf kunnen vormen daar er zoveel facetten van de informatie-industrie aangeraakt worden die een nadere analyse vergen.

Dit werk werpt een blik op de arbeidsomstandigheden van de buitenlandse correspondenten van de twee Duitse TV-netten en de gevolgen daarvan voor de buitenlandse berichtgeving.

Na een inleidend deel over het ontstaan van het correspondentennet - dat in de beginfase totaal verschillend uitgebouwd werd door ARD en ZDF - worden specifieke problemen besproken in verband met berichtgeving vanuit alle hoeken van de wereld. Verscheidene buitenlandse correspondenten komen hierbij zelf aan het woord. De rode draad die doorheen de diverse artikels loopt is de vaak aanwezige onmacht om gebeurtenissen te verslaan volgens de journalistieke normen van objectiviteit en vrijheid van informatie. Hierbij is het om het even of de correspondent in kwestie zich in Latijns-Amerika, Afrika of Azië bevindt. Alleen de wijze waarop of de vorm waarin censuur uitgeoefend wordt verschilt.

Aan de hand van concrete belevenissen tracht elke correspondent/auteur duidelijk te maken waar het schoentje wringt binnen de arbeidsregio.

Tot slot volgt een deel getiteld: "Kritik der Auslandsberichterstattung und Probleme medialer Vermittlung", dat besloten wordt met een overzicht van de buitenlandse ARD/ZDF studio's en een literatuurlijst.

Na het lezen van dit werk - alleszins geen onaangename taak - zijn bepaalde verhoudingen in diverse landen duidelijker geworden dan een reeks TV-uitzendingen het zouden kunnen uiteenzetten. Wellicht omdat er juist gebeurtenissen vermeld worden die niet kunnen/mogen uitgezonden worden.

C.L.B.

Brigitte STEIN,
Die Droge im Wohnzimmer,
Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1979, 316 blz.

In deze studie - een vertaling van het Amerikaanse werk uit 1977 van Mary Winn Miller 'The Plug-In Drug' - wordt de televisie definitief veroordeeld en afgewezen als één van de meest 'destructieve' ontdekkingen van de laatste decennia.

De TV-verslaving blijkt volgens de auteur vooral voor de allerkleinsten (2-5 jaar) katastrofale gevolgen te hebben.

Onderzoekingen in de VS hebben uitgewezen dat deze publieksgroep meer dan 1/3 van haar 'wakkere uren' doorbrengt voor het televisiescherm. Deze bovenmaatse en onverantwoorde televisieconsumptie zou in het verleden bij de meeste onderzoekers al te weinig aan bod zijn gekomen. De voorbije researchrapporten bleken immers uitsluitend gefixeerd te zijn op de inhoud van de televisieprogramma's.

De opeenvolgende hoofdstukken van dit werk vormen een aaneenschakeling van negatieve TV-effecten, die geconcretiseerd worden door de dagelijkse gebeurtenissen en door het persoonlijk relaas van een aantal 'test'-families.

Volgens de auteur zou de televisie het verbale en het niet-verbale denkpatroon van het kind sterk onwrichten, waardoor zijn lees- en schrijfgedrag a.h.w. 'getelevisieerd' wordt.

De televisie zou bovendien door vele ouders bij de opvoeding van hun kind als een onmisbaar pedagogisch hulpinstrument ingeschakeld worden waardoor het klassieke gezinsritueel totaal verstoord wordt.

Om zich uit deze overgetelevisieerde maatschappij los te werken bestaat er volgens de auteur maar één alternatief: een totale TV-abstinentie!

K.H.

FILM

Burkhard DREHER,
Zur Lage und Entwicklung der deutschen Filmwirtschaft,

Duncker & Humblot, Berlin, 1978, 93 blz.

Aan de hand van overvloedig, in tabelvorm gegoten cijfermateriaal wordt de economische situatie van de filmindustrie in de Duitse Bondsrepubliek in 1975 in haar totaliteit doorgelicht.

De Duitse filmmarkt vormt geen uitzondering op de bestaande situatie in Europa. De Amerikaanse majors blijven een dominante positie bekleden. Ondanks de blijvende 'veramerikanisering' wordt de toekomst van de Duitse cinema in het licht van de recente A.V.-ontwikkelingen hoopvol tegemoet gezien.

K.H.

Michel GINTER,
Vie et mort d'une salle de cinéma de quartier,
Direction générale de la Jeunesse et des Loisirs du Ministère de l'Education nationale et de la Culture française, Brussel, 1977, 186 blz.

In deze studie, die oorspronkelijk als eindverhandeling is voorgebracht aan de sectie journalistiek van de U.L.B., wordt het levens- en stervensverhaal opgehangen van een buurtbioscoop in Anderlecht, de "Erasmus". Een belangrijk deel van de publikatie betreft een vergelijkend onderzoek naar de samenstelling van het bioscooppubliek in de "Erasmus" en de "Marivaux", een premièrezaal in het centrum van Brussel.

In zijn conclusie waarschuwt de auteur dat zonder tussenkomst van de gemeentelijke overheden de buurtbioscoop in ons land om economische redenen definitief zal verdwijnen, waardoor de culturele animatiemogelijkheden van de bevolking sterk verminderd worden.

K.H.

Jacques BELMANS,
La ville dans le cinéma,
Editions A. De Boeck, Brussel, 1977, 285 blz.

Zoals in de inleiding gesteld wordt, beoogt de auteur geen encyclopedische analyse van "de stad in de film".

Zijn werk is een geslaagd onderzoek naar een onaangeeroerd deelaspect binnen de eindeloze reeks van filmanalyses.

De diverse cinematografische benaderingen en functies van de stad (toeristisch decor, esthetisch-poëtisch decor, stad als 'rationele informatiebron' voor de geëngageerde documentaire, de stad als moloch voor zijn bewoners, stad en geweld...) worden in aparte hoofdstukken verduidelijkt met concrete filmvoorbeelden.

K.H.

Gideon BACHMANN,
Bewegte Bilder-Macht und Handwerk des Films,
Beltz Verlag, Weinheim/Basel, 1977 ; 144 blz.,
geïll.

In 22 hoofdstukken uitgesmeerd over dubbel zoveel onderverdelingen en alinea's poogt de auteur een totaalbeeld op te hangen van het internationaal filmgebeuren in zijn diverse aspecten.

Zijn onbegrensde aanpak en benadering resulteert in een ridiculè oppervlakkigheid, waardoor dit werkje moeilijker als een must kan geklasseerd worden.

K.H.

Société des Réalisateurs de Films,
La règle du jeu. Situation du cinéma français. (1968-1978),
Editions Albatros, Parijs, 1978, 155 blz.

Dit werk is een recent manifest van de Société des Réalisateurs de Films (S.R.F.), een vereniging van Franse cineasten die onmiddellijk na de meirevolte van 1968 werd opgericht om de "artistieke, morele, professionele en economische belangen van haar leden te vrijwaren" en die haar volledige steun en medewerking verleent aan het uitwerken van een nieuwe structuur voor de Franse cinema. In dit document formuleren de cineasten hun eisenprogramma inzake een totale hervorming van het filmindustriële mechanisme in Frankrijk. Indien de overheid deze herstructureringsvoorstellen niet vlug accepteert, dreigt de Franse filmindustrie ten onder te gaan in een overbelaste crisis.

K.H.

Roy ARMES,
A critical history of British Cinema,
Secker & Warburg, Cinema Two-Series, London, 1978, 374 geïll.

In tegenstelling tot andere filmhistorici (o.a. Ernest Betts, "The filmbusiness, a history of British Cinema, 1896-1972"), die de filmindustrie in Groot-Brittannië identificeren als een Hollywoodkolonie, poogt Roy Armes de eigen verdiensten van de Britse cinema optimaal naar voren te brengen.

Op filmindustriële vlak wordt Arthur Rank tot de voornaamste internationale filmondernemers gerekend.

Maar vooral op filmartistiek niveau heeft Groot-Brittannië een belangrijke bijdrage geleverd.

In aparte hoofdstukken wordt ruime aandacht besteed aan de meest prominente figuren uit de Britse filmgeschiedenis (Hitchcock, Asquith, Korda, Grierson, Jennings, Fisher, Losey, Kubrick...).

In een laatste hoofdstuk wordt het geheel afgerond met een historisch overzicht van de alternatieve cinema in Groot-Brittannië.

K.H.

Francis COURTRADE,
Les malédictons du cinéma français,
Editions Alain Moreau, Parijs, 1978, 411 blz.

Op het ogenblik dat de geluidsfilm definitief een einde gesteld heeft aan de periode van de

stomme film start Francis Courtade zijn economische en politieke analyse van de Franse cinema.

De studie wordt uitgesmeerd over een achttal hoofdstukken, waarbij uitvoerig wordt ingegaan op de socio-economische en politieke moeilijkheden van de diverse periodes. De analyse van het filmgebeuren tot W.O. II blijft beperkt tot de klassieke thema's (economische crisis, impact van het oorlogsgebeuren...).

Vooraf door het exploreren van de recente (vanaf mei '68) ontwikkelingen en veranderingen binnen de Franse filmindustrie, heeft deze studie een belangrijke bijdrage geleverd tot de socio-economische geschiedenis van de Franse film.

K.H.

PERS

XXX,
Die Zukunft der Zeitung,
Verlag Hans Bredow-Institut, Hamburg, 1977, 290 blz.

Dit is de woordelijke weergave van alle op de Hamburger Medientage '77 uitgesproken referaten en interventies. De discussies waren in vier thema's opgedeeld: de toekomst van de krant, de taken en bevoegdheden van de dagbladuitgever, de nieuwe media (teletekst, videotekst, beeldschermtekst en kabeltekst), en de elektronische redactie. Omwille van de gevarieerde samenstelling van het congres, waaraan zowel communicatiewetenschappers, politici, uitgeverij als journalisten deelnamen, werden voornamelijk erg algemene standpunten naar voren gebracht. Aan conclusies, laat staan resoluties kwam men niet toe.

J.S.

Maarten SCHNEIDER en Joan HEMELS,
De Nederlandse krant 1618-1978. Van "nieuwstydighe" tot dagblad,
Het wereldvenster, Baarn, 1979, 583 blz.,
geïll.

Een vlot geschreven en rijk gedocumenteerde evolutieschets van ruim drie-en-eenhalve eeuw Nederlandse persgeschiedenis. Deze vierde "geheel herziene en uitgebreide" druk van het voor het eerst in 1943 verschenen boek van Maarten Schneider, werd niet alleen bijgewerkt op basis van nieuwe verworvenheden en publicaties, maar werd ook aanzienlijk aangevuld met gegevens over de negentiende en twintigste eeuw. Die uitbreiding is vooral het werk van Joan Hemels. Het geheel beantwoordt in grote mate aan de in het voorwoord gestelde opzet: "de ontwikkeling van inlichtende 'nieuwstydighe' via commentaar en toelichting tot het hedendaagse, universeel in en voorlichtende, ook ontspanning en verstrooiing biedende dagblad, een evolutie van ambachtelijk tot industrieel produkt".

Het feit dat uitvoerig wordt ingegaan op de ingrijpende veranderingen die de Nederlandse dagbladpers tijdens de laatste vijftien jaar heeft ondergaan, geeft aan deze "Geschiedenis" ook een vrij actueel tintje. Het

beschrijvend gedeelte wordt afgesloten met een 35-tal bijlagen (bijna 100 pagina's) die naast het traditionele cijfermateriaal ook interessante overzichtstabellen en andere feitelijke gegevens bevatten. Een zeer uitgebreide bibliografie en een handzaam zaken- en personenregister maken van deze boeiende historische studie ook een nuttig naslagwerk.

W.V.d.b.

Hans Mathias KEPPLINGER (Hrsg.),
Angepasste Aussenseiter. Was Journalisten denken und wie sie arbeiten,
Alber-Broschur Kommunikation Band 11,
Verlag Karl Alber, Freiburg, 1978, 284 blz.

Het is niet de eerste maal dat de Duitse journalisten - of deelgroepen ervan - doorgeleefd worden zodat de lezer min of meer verwacht herkauwde materie voorgezet te krijgen. Zeker als onder de 13 auteurs namen erug te vinden zijn zoals Hoffman-Lange, Kepplinger, Noelle-Neumann, Schönbach en Schulz en de thema's die aangesneden worden handelen over legitimatiegronden, politiek bewustzijn, sociale integratie, zelfstandigheid, opleiding, verantwoordelijkheid, vervreemding, enzoverder.

Het is dan ook voor de lezer des te aangenaamer vast te stellen dat hij met originele bijdragen geconfronteerd wordt. De waarde van de publicatie ligt echter niet in het aanbieden van verrassend nieuwe onderzoeksresultaten, maar in het verlenen van een wetenschappelijke basis aan de gegevens. Anders gesteld: intuïtieve vermoedens worden in een wetenschappelijk kleedje gestoken. Meteen wordt echter de vinger gelegd op het tere punt van de publicatie, namelijk in welke mate kan aan de gegevens een algemeen karakter gegeven worden of wat is de representativiteit van de verschillende steekproeven? Tussen de regels door kan bij enkele auteurs gelezen worden dat ze zich bewust zijn van dit probleem, te meer daar ze te maken hebben met sociologische afbakeningscriteria die niet allemaal strikt omschreven zijn. Niettemin kan de lezer onderkennen dat de verschillende onderzoekingen degelijk aangepakt werden. Negen bijdragen zijn de neerslag van examenwerken aan het Institut für Publizistik aan de Johannes-Gutenberg Universiteit te Mainz. Een opzet dat toe te juichen is. Met "Angepasste Aussenseiter" blijft de Alber-Broschur Kommunikation trouw aan haar image: degelijk werk op de markt te brengen.

C.L.B.

DIVERSE MEDIA

Elisabeth BERG und Bernhard FRANK,
Film und Fernsehen,
von Hase & Koehler Verlag, Mainz, 1979, 107 blz.

In 1978 werd door Infratest, een Duits instituut voor marktonderzoek, in opdracht van de Duitse televisie een onderzoek verricht naar de houding en de ingesteldheid van de bevolking tegenover bioscoopbezoek en televisiekijken.

De resultaten bevestigen de uitslagen van vroegere analyses: bioscoopbezoek is hoofdzakelijk een aangelegenheid van een overwegend jong, mobiel, "ausseroentiertes" publiek; ontcrachten van de vaak vermeende causale samenhang waarbij intens bioscoopbezoek noodzakelijk zou samengaan met incidenteel TV-kijken en omgekeerd.

Uit het onderzoek menen de auteurs dan ook te mogen concluderen dat bioscoop en televisie onmogelijk als alternatieve media kunnen fungeren wanneer hiermee bedoeld wordt dat het consumeren van het ene alternatief automatisch het verzaken van het andere zou veroorzaken.

K.H.

Willy HAAS,

De literaire wereld,

Meulenhoff, Amsterdam, 1978, 139 blz.

Als filmscenarioschrijver en uitgever van het weekblad 'Die literarische Welt' (1925-1933) was Willy Haas een bevoorrecht getuige om het Duitse cultureel-politieke leven in de jaren twintig en dertig te beschrijven. Op een boeiende maar zeer persoonlijke wijze vertelt hij over de opkomst van de Duitse film (met de 'Kammerspielfilme' en figuren als Greta Garbo, Wilhelm Murnau en Fritz Lang), over het theater (Max Reinhardt, Bertold Brecht) en de literaire wereld (Franz Kafka, Franz Werfe, Ernst Rowohlt, e.a.).

J.S.

Rudolf BRUN (Hrsg.),

Massenmedien spontan. Die Zuschauer machen ihr Programm,
Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1978, 118 blz.

In de inleidende nota wordt de lezer meteen duidelijk gemaakt dat de auteur(s) de passieve communicatie binnen de massamedia definitief veroordelen. "Die Massenkommunikationsmittel haben mit Kommunikation nichts zu tun".

Echte communicatie wordt pas mogelijk wanneer het publiek actief participeert in het communicatieproces.

Een theoretisch cultuurpolitieke benadering van interactiecommunicatie wordt in een laatste deel geconcretiseerd door een descriptief overzicht van een aantal bestaande mediasystemen, waarbij het tweerichtingsverkeer absolute voorrang krijgt.

K.H.

TWEERICHTINGSCOMMUNICATIE

Richard VEITH,

Talk-back TV: two-way cable television,
TAB Books, Blue Ridge Summit, 1976, 238 blz., geïll.

Deze publikatie, een bijgewerkte en uitgebreide versie van de masters' thesis van Richard Veith, tracht de lezer meer inzicht te geven in het verschijnsel van de "two way"- of "interactive television", waarbij het klassieke éénrichtingscommunicatieverkeer definitief verleden tijd schijnt te zijn.

Via een beschrijvende analyse van de voorbije en de lopende "two way cable television"-projecten in de VS, laat de auteur ons nader kennis maken met de diverse interactiemogelijkheden, die in de nieuwe televiesiecommunicatie besloten liggen.

K.H.

TAALWETENSCHAP

F. HAGER (Hrsg.),

Die Sache der Sprache. Beiträge zu einem sozialwissenschaftlichen Verständnis von Sprache,
J.B. Metzler, Stuttgart, 1977, 246 blz.

Uitgangspunt en bindend element in deze reader is de idee dat de taal de dimensie is waarin de socialisering zich voltrekt. De taalwetenschap wordt in deze optiek dan een sociale wetenschap en stelt zich pragmatisch op tegenover het reductionisme van de moderne linguïstiek.

Dit boek presenteert nu enkele van de verschillende richtingen die vanuit dit perspectief kunnen ingeslagen worden. Naast een (vertaalde) tekst van een van de vaders van het symbolisch interactionisme, de behaviourist G.H. Mead, vindt men er een opstel in terug over de relatie denken-spreken bij Piaget, een drietal teksten van psychoanalytische origine (waaronder een uitstekend overzicht van Lacans theorie), een studie over de manier waarop in de antropologie van A. Gehlen de oorsprong van een taal en handelen wordt gethematiseerd, en een bijdrage over de relatie tussen "IK-identiteit" en "rollen-identiteit" bij Habermas.

Mede dank zij een glossarium (bij de tekst van Piaget), een personen- en zaakregister en een uitgebreide bibliografie en voetnoten-apparaat, beantwoordt dit boek inderdaad aan de benaming "Arbeitsbuch" die het op de achterflap krijgt.

L.V.P.

John LYONS

Semantics 1 & 2

Cambridge University Press, London, 1977, 897 blz., 2 vols.

Ware het niet dat in de inleiding Lyons zelf een aantal semantische deelgebieden opsomt die hij onbesproken heeft moeten laten, men zou zeggen dat in dit magnum opus zowat alles aan bod komt wat over de betekenis van de taalprocessen te zeggen valt. Het eerste, meer algemene deel behandelt uitvoerig een aantal basisconcepten en theorieën en eindigt met een structurele analyse van de z.g. semantische velden en van de diverse relaties tussen de betekenisdragende eenheden in de taal. In het tweede gedeelte wordt naast de relatie tussen semantiek en syntaxis, vooral aandacht besteed aan de communicatieve contextualiteit van de taalprocessen, hun verwijzingsfunctie, de structuur van de taalhandelingen en de modaliteit waaronder een gezegde kan verschijnen. Alhoewel Lyons voor het grootste gedeelte een linguïst blijft en dus meestal geen pragmatisch-communicatieve benadering van de taal toepast, leveren deze twee volumes toch een

schat van bruikbaar materiaal op voor diegenen die de taal in haar communicatief functioneren willen onderzoeken. Vooral het tweede volume is in dit opzicht imposant te noemen.

L.V.P.

LITERATUURKRITIEK

Martien DE JONG,

Over kritiek en critici.

Lannoo, Tiel, 1977, 343 blz.

Martien De Jong is ongetwijfeld zeer belesen en een specialist op het vlak van de moderne nederlandstalige literatuurkritiek. Dit rijkelijk gedocumenteerde boek bevat o.a. een historisch overzicht van de twintigste-eeuwse literatuurkritiek, een (poging tot) typologie van verschillende soorten critici met een kritische bespreking van hun werk, en een uitvoerige bibliografie. Maar indien we De Jongs definitie van een 'goed criticus' - 'een goed criticus moet in staat zijn een afzonderlijke tekst te situeren en te evalueren in een bredere literaire context en culturele situatie' - op hemzelf toepassen, durven we besluiten dat hij een rommelig en weinig gestructureerd geheel afgeleverd heeft dat geenszins voldoet aan hogergenoemde criteria.

J.S.

MEDIARECHT

Peter SCHIWY und Walter J. SCHUTZ (Hrsg.),

Medienrecht. Stichwörter für die Praxis,

Luchterhand, Neuwied, 1977, 257 blz.

Opgedeeld in 42 basisbegrippen en 450 trefwoorden biedt dit 'verklarend woordenboek' een handig overzicht van de belangrijkste themata uit het mediarecht. Afgezien van de historische omkeringen blijft de praktische bruikbaarheid van dit naslagwerk evenwel tot de Duitse Bondsrepubliek en Oostenrijk beperkt, aangezien de in beide landen bestaande juridische situatie als referentiepunt genomen wordt.

J.S.

ALLERLEI

Jan MORRIS (ed.),

The Oxford Book of Oxford,

Oxford University Press, Oxford, 1978, 402 blz.

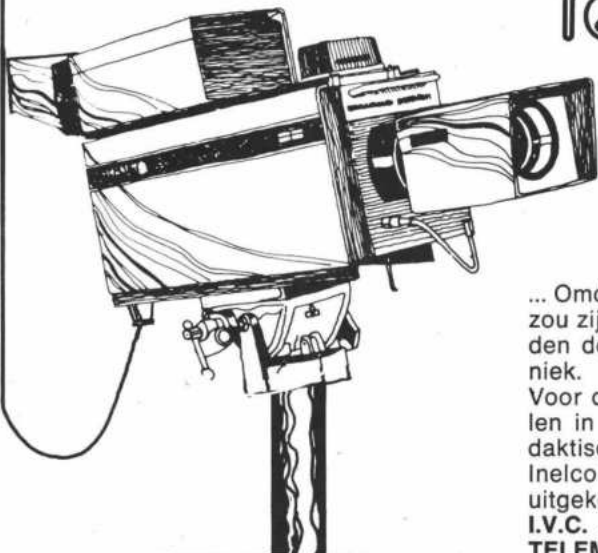
De gerenommeerde Oxford-universiteit en haar gelijknamige uitgeverij bestaan 500 jaar. Deze jubileumuitgave wil deze verjaardag extra luister bijzetten. Aan de hand van krantenknipsels, notities en uittreksels uit boeken van illustere tijdgenoten en ex-studenten wordt een (bijwijlen boeiend, maar soms ook saai uitgesponnen) beeld opgehangen van de belangrijkste evenementen in haar geschiedenis.

J.S.

de video... een middel een rechniek

ONDERWIJS

BEWAKING
VEILIGHEID

... Omdat dit middel doeltreffend zou zijn, moet het gesteund worden door een volwaardige techniek.

Voor de video ten dienst te stellen in de meest gevarieerde didaktische toepassingen, heeft Inelco voor U de beste merken uitgekozen :

**I.V.C. - SHIBADEN - KALART -
TELEMATION - VISCOUNT -
GRASS VALLEY.**

Wij zijn gespecialiseerd in de studie, uitwerking en installatie van video studio's monochroom en kleur en het zou ons een genoegen zijn de uwe te mogen uit te werken en op te bouwen.

HERSCHOLING

TECHNISCHE EN
WETENSCHAPPELIJKE
ANALYSE

PRODUCTIE

KADER
INFORMATIE

A.V. MEDIA

ANIMATIE

ELECTRONICS
DIVISION

inelco

INELCO BELGIUM S.A.

1160 Brussel, Hertoginnedal 3, tel. 02-660.00.12

INELCO NEDERLAND B.V.

Amsterdam 1006, Joan Muyskenweg 22, tel. (020) 93.48.24

NASLAGWERKEN VOOR DE PRAKTIJK

Over uw vakgebied wordt overal ter wereld gepubliceerd.

Alleen fysiek al is het ondoenlijk dit alles zinvol bij te houden.

Vanuit deze constatering volgt Kluwer het gigantische lees-aanbod op de gebieden : algemeen management, financieel management, marketing, reclame, verkoop, sociaal beleid en juridische aspecten van bedrijfsbeleid. De belangrijkste meningen, visies en inzichten worden geselecteerd en waar nodig bewerkt en aangevuld. Per vakgebied worden deze gepubliceerd. Niet lukraak, maar systematisch per deelgebied. Deze selectie en synthese gebeurt voor elke losbladige publikatie door een eigen redactieraad, samengesteld uit befaamde wetenschapsmensen én mensen met een lange praktijkervaring. Zo hebt u in één naslagwerk overzichtelijk toegang tot alle relevante opinies, methoden en technieken. Inclusief cases, checklists, voorbeelden en adviezen.

In de loop der jaren zijn 12 praktische naslagwerken uitgegeven. Samen staan ze bekend als «Kluwer's Bedrijfsbibliotheek».

GROOT PRAKTIJKBOEK VOOR EFFECTIEVE COMMUNICATIE

Iedereen haast zich tegenwoordig te zeggen dat communicatie vreselijk belangrijk is. Iedereen is er bovendien van overtuigd dat communicatie geen ondersje is van voorlichtingsdeskundigen, journalisten, tv-regisseurs en reclamemensen. Geen van beide algemeenheden kan echter bewerkstelligen dat we tegenwoordig beter communiceren dan voorheen. Daarom is er het «Groot praktijkboek voor effectieve communicatie».

Het boek dat de Communicatie uit zijn ivoren toren heeft gehaald.

Een lekker lees- en doorblader-boek dat inspireert, provoceert, relativeert, fascineert, activeert, alarmeert, demonstreert en vooral communiceert.

Inhoudsoverzicht

Iedereen praat over communicatie - weet iemand toevallig ook wat 't is ? / Vier hoofdoorzaken van non- en mis-communicatie in deze tijd / Waar het om gaat in de communicatie / Van informatie tot manipulatie / De communicatiepersoonlijkheid van de zender / Communicatie als beroep / Wat is de boodschap die u wilt overbrengen ? / Tot wie wilt u zich richten met uw boodschap ? / De ontvanger - wie is dat eigenlijk ? / De ontvanger en zijn ontvankelijkheid / Hoe onberekenbaar is het publiek ? / Hoe bereikt u de mensen die u wilt bereiken ? / Wat weten we over de krant als communicatie-medium ? / Wat weten we over de communicatiefunctie van tijdschriften ? / Televisie : het jongste medium krijgt de meeste aandacht / Welke rol speelt de radio als ontspannings- en informatiemedium ? / De belangrijkste overige (eigenlijke en oneigenlijke) media / Communicatieresearch en klaarheid inzake het jargon / Het schatten en meten van communicatie-effecten / Het woord : misschien wel het primitiefste communicatie-instrument / Visuele communicatie : de vormgeving van de boodschap / Communicatie door horen, ruiken, proeven, voelen / Multi-zintuigelijke en extra-zintuigelijke communicatie / Strips als communicatievorm : een hoofdstuk apart / Benaderingswijzen en technieken : hoe geven wij onze boodschap het gewenste effect / Communicatie-effecten in de praktijk / Communicatie-«cursussen» in kort bestek.

Dit losbladige naslagwerk bestaat uit drie delen, tezamen zo'n 1.500 pagina's, en kost nu 4.655 fr.

Regelmatig (1 à 2 maal per jaar) wordt dit werk aangevuld met een actualiseringsaflevering van circa 150 pagina's die berekend worden tegen paginaprijs (2,85 fr.). Op deze wijze blijft u steeds op de hoogte van de nieuwste communicatietheorie en -praktijk.

Uitgeverij Kluwer Sociaal-wetenschappelijk, Santvoortbeeklaan 21-23, 2100 Deurne.